

ANALIZA FORMALNIH IN
NEFORMALNIH IZOBRAŽEVANJ
IN USPOSABLJANJ V SLOVENIJI
TER SMERNICE ZA RAZVOJ

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 64882435
ISBN 978-961-94407-8-0 (Društvo Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, PDF)

Sodelovalne in participatorne družbeno-ekonomske prakse ANALIZA FORMALNIH IN NEFORMALNIH IZOBRAŽEVANJ IN USPOSABLJANJ V SLOVENIJI TER SMERNICE ZA RAZVOJ

Izdajatelji:

Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije, socialno podjetje;

Društvo Gibanje za dostojno delo in socialno družbo;

Društvo Organizacija za participatorno družbo;

Zavod za podporo civilnodružbenih iniciativ in multikulturno sodelovanje Pekarna Magdalenske mreže Maribor

Urednica: Karolina Babič

Avtorice vsebin¹: Kaja Fiedler, Daša Ložar, Matic Primc, Karolina Babič

Jezik: slovenski

Oblikovanje, prelom: Društvo Organizacija za participatorno družbo

Naklada: digitalna izdaja

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je izdana v okviru projekta »DELATI SKUPAJ – za solidarno družbo«, ki ga sofinancira Ministrstvo za javno upravo Republike Slovenije v okviru Javnega razpisa za razvoj in profesionalizacijo nevladnih organizacij in prostovoljstva 2019.

Pridruženi partnerji projekta so: Skupnost občin Slovenije, Zavod Danes je nov dan ter Jezikovna zadruga Soglasnik z.o.o.

Kraj in leto izida: Maribor, 2021

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA JAVNO UPRAVO

ORGANIZACIJA ZA
PARTICIPATORNO DRUŽBO

¹ V raziskovalnem poročilu, raziskavah in analizah uporabljen ženski slovnični spol se nanaša na kateri koli spol in opozarja na močno spolno zaznamovanost slovenskega jezika, kjer je moški slovnični spol t.i. nevtralen, ne omogoča pa vidnosti transpolnih oseb, katerih spol se umešča onstran spolnega binarizma (ženska-moški).

UVODNIK

Analiza izobraževalnega sistema ter neformalnih izobraževanj in usposabljanj z vidika vključevanja vsebin sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks je nastala kot poseben del raziskovanja stanja na področju sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks v Sloveniji, kjer smo v prvi fazi v splošnem raziskale področja zadružništva, prekarnosti, participativnega proračuna ter zaposlovanja mladih in kritične pismenosti. Vsa ta področja pa smo zdaj raziskale še posebej z vidika njihove prisotnosti oziroma odsotnosti v formalnem in neformalnem izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji.

Čemu ta posebna analiza izobraževanja? Avtorice te knjižice prihajamo iz nevladnih organizacij, kjer se vsakodnevno srečujemo s potrebami družbe po sistematičnem odzivanju na razkrajane skupnostnih principov v družbi. V temeljih tega razkrajanja se nahajajo družbeno-ekonomsko-politični problemi kot so individualizacija, atomizacija in nepovezanost ter ekonomska nemoč posameznic, pomanjkanje znanja, veščin in informacij. Zato kot odziv na razkrajanje družbe prepoznavamo sistematično naslavljanje in celovito reševanje teh posameznih problemov. Izobraževanje in usposabljanje, tako formalno kot neformalno, je eno ključnih področij, kjer lahko kot družba skupaj začnemo spremembe, ki jih prepoznavamo kot nujne za ustvarjanje bolj sodelovalne, solidarne in pravične družbe ter takšne svetovne družbeno-ekonomske ureditve, ki bo omogočala kvalitetno življenje vsem prebivalkam sveta ter ob tem upoštevala planetarne meje. Primerne vsebine v izobraževalnih programih in usposabljanjih ter primerne metode poučevanja so z vidika tega cilja nenadomestljive, saj se družbene spremembe v temelju dogajajo prav skozi poučevanje/učenje, ozaveščanje in opolnomočenje posameznic.

Zato smo po izvedbi analize o prisotnosti oziroma odsotnosti vsebin sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks v izobraževanju in usposabljanju pripravile še smernice oziroma priporočila o tem, kako dodatno vključiti v izobraževanje vsebine, ki krepijo povezovanje in sodelovanje, ki usposablajo za uveljavitev praks participativne ekonomije, soupravljanja, samoorganiziranja in dostojnega dela, in ki krepijo vzgojo kritično pismenih ter družbeno in politično angažiranih posameznic.

Analize in smernice smo izvedle in pripravile po sklopih, in sicer: osnovnošolsko izobraževanje, srednješolsko izobraževanje, terciarno izobraževanje (samo visokošolski, dodiplomski in magistrski programi 5 univerz) ter posebej neformalna usposabljanja. V javno dostopnih virih smo predmetna področja raziskovale na podlagi iskanja prisotnosti petih skupin vsebin z naborom vsebinskih kod, in sicer:

SKUPINA KOD	KODE, IZVEDBE, RAZLIČICE
Gospodarstvo in ekonomija	<ul style="list-style-type: none">• Ekonomija, podjetništvo, management• Ekonomska demokracija, soodločanje/sodelovanja delavcev pri upravljanju, soupravljanje• Participativna ekonomija• Zadruga, zadružništvo, zadružno podjetništvo, kooperativa• Socialna ekonomija, socialno podjetništvo, socialna in solidarnostna ekonomija, družbeno podjetništvo, skupnostne ekonomije/podjetništvo• Socialne inovacije/družbene inovacije• Start-upi, podjetniški inkubator
Participacija v navezavi na javno upravo	<ul style="list-style-type: none">• Soodločanje, odločanje, vključevanje občanov• Participacija, sodelovanje občanov• Participativni proračun,• Aktivacija državljanov
Prekarnost	<ul style="list-style-type: none">• Fleksibilnost, varna prožnost, fleksibilizacija trga dela• Liberalizacija trga dela/dela• Zaposlovanje, delavski boj, stavka

Delo, zaposlovanje	<ul style="list-style-type: none"> • Trg dela, organizacija trga dela, • Delavske pravice, človekove pravice • Delavski boj, organiziranje • Pogodbe o zaposlitvi, pogodbe civilnega prava, agencijsko delo • Kariera
Kompetence	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurenčnost, tekmovalnost • Samoiniciativnost • Podjetnost, inovativnost, ustvarjalnost • Soodločanje, soustvarjanje, • Sodelovanje • Solidarnost • Kritično mišljenje • Kritična pismenost • Bralna pismenost, medijska pismenost

Podatke smo predstavile v tabelah, pred tabelami so opisani vzorci in metodološke posebnosti, za tabelami pa povzetki ugotovitev po posameznih sklopih. Na koncu knjižice so zbrano v tabelah zapisane še smernice in priporočila, in sicer prav tako po sklopih osnovno, srednje in visoko šolstvo ter neformalno usposabljanje. Smernice za visoko šolstvo smatramo kot smiselne tudi za zasebne visokošolske institucije ter deloma za višješolske programe, ki jih sicer nismo posebej obravnavale.

Zbrane ugotovitve ter zapisane smernice bomo uporabile kot izhodišča za srečanja s pripravljalkami in izvajalkami izobraževalnih programov in usposabljanj, z načrtovalkami javnih politik na področju izobraževanja ter drugimi akterkami na področju izobraževanja in usposabljanja v Sloveniji. Prav tako jih ponujamo različnim javnostim, da jih sprejmete v razmislek in razpravo ter kot podlago in pomoč za uvajanje sprememb v učne programe, učne načrte in v izvedbo načrtov na področju formalnih in neformalnih izobraževanj in usposabljanj.

Področje: OSNOVNOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Opis vzorca

Za pregled učnih načrtov smo uporabile uradno objavo le teh na spletnih straneh Republike Slovenije. Objavljeni učni programi so veljavni za uporabo v vseh osnovnih šolah. (<https://www.gov.si teme/programi-in-ucni-nacrti-v-osnovni-soli/>).

Opis pristopa

Pregledale smo učne načrte za 191 predmetov, za podrobnejšo obravnavo pa smo izbrale predmete, kjer smo ocenile, da bi se raziskovane vsebinske kode lahko pojavljale ali morale pojavljati. Posebno pozornost smo posvetile predmetom 3. triade, kjer so učenke dovolj zrele za raziskovane vsebine. Predmeti, ki smo jih obravnavale, spadajo med obvezne predmete, obvezne izbirne predmete, neobvezne izbirne predmete, predmete na narodno mešanih območjih ter predmete osnovne šole za odrasle.

Izmed 191 učnih načrtov smo kot relevantne za podrobnejšo raziskavo izbrale 35 učnih načrtov predmetov, kjer smo zaznale, da se pojavljajo raziskovane vsebinske kode ali pa pričakujemo, da bi se raziskovane vsebinske kode morale pojavljati. Izbrani učni načrti so predvsem predmeti, ki se nanašajo na spoznavanje družbe ter družbene in ekonomske organizacije, kot tudi interpretacijo družbenih kontekstov skozi umetniško pojavnost. Neizbrani predmeti so pretežno predmeti s področja učenja tujih jezikov in naravoslovnih ved, kjer se ne pojavljajo in tudi ni razumno pričakovati družboslovnih vsebin.

Posebnosti

Pri raziskavi smo se omejile le na pregled učnih načrtov, raziskava pa ni zajela vsebin, ki se pojavljajo v učbenikih. Tej odločitvi je botrovalo dejstvo, da mnogi učbeniki niso prosto dostopni, hkrati pa nimamo podatkov, kateri izmed učbenikov in v kolikšni meri se dejansko uporabljajo v učnem procesu. Obravnava le manjšega dela učbenikov, ki so javno dostopni bi lahko zarisala izkrivljeno sliko dejanskega stanja, zato smo obravnavo učbenikov iz raziskave izpustile.

Rezultati v tabeli

PREGLEDANI MATERIAL	Količina pregledanih	Vsebinske / kvalitativne ugotovitve
Učni programi Celotni programi (enotno za Slovenijo) Predmeti Vsebina predmetov (učni načrti)	191 učnih načrtov 35 učnih načrtov je vsebinsko primernih za raziskovane teme ali se teme v njih pojavljajo	
Učni načrti obveznih predmetov	11 učnih načrtov	Skupina kod “gospodarstvo in ekonomija” se pojavi le v 1 učnem načrtu in sicer le v splošnem in ni omenjena nobena izmed podkod. Skupina kod “participacija v navezavi na javno upravo” se pojavi le v enem učnem načrtu, pri tem se pojavita 2 podkodi. Skupina kod “prekarnost” se pojavi le v 1 učnem načrtu, pri tem se pojavita tudi 2 podkodi. Skupina kod “delo, zaposlovanje” se pojavi v 7 učnih načrtih vendar razen enega predmeta le skozi podkodo človekove pravice. Skupina kod “kompetence” je s pojavom v 8 učnih načrtih najbolj pojavljana kodna skupina vendar tipično le skozi podkodo kritično mišljenje.

Učni načrti obveznih izbirnih predmetov	9 učnih načrtov	Skupina kod “gospodarstvo in ekonomija” se pojavi le v 1 učnem načrtu in z obravnavo 2 podkod. Skupina kod “participacija v navezavi na javno upravo” se pojavi v 4 učnih načrtih, pri tem se pojavita dve podkodi. Skupina kod “prekarnost” se ne pojavi v nobenem učnem načrtu, prav tako nobena izmed podskupin. Skupina kod “delo, zaposlovanje” se pojavi v 2 učnih načrtih vendar le skozi podkodo človekove pravice. Skupina kod “kompetence” je s pojavom v 5 učnih načrtih najbolj pojavljana kodna skupina vendar tipično le skozi podkodo kritično mišljenje, pojavita pa se tudi podkodi solidarnost (1 učni načrt) ter medijska pismenost (3 učni načrti).
Učni načrti neobveznih izbirnih predmetov	0 učnih načrtov	Pri neobveznih izbirnih vsebinah gre pretežno za predmete tujih jezikov, tehnike, računalništva in športa zato družboslovne teme niso prisotne.
Učni načrti predmetov na narodno mešanih območjih	10 učnih načrtov	Skupina kod “gospodarstvo in ekonomija” se pojavi le v 1 predmetu in z obravnavo 2 podkod. Skupina kod “participacija v navezavi na javno upravo” se pojavi v 2 predmetih, pri tem se pojavita 2 podkodi. Skupina kod “prekarnost” se pojavi le v 1 predmetu, pri tem se pojavita 2 podkodi. Skupina kod “delo, zaposlovanje” se pojavi v 4 učnih načrtih pretežno skozi podkodo človekove pravice. Skupina kod “kompetence” je s pojavom v 6 predmetih najbolj pojavljana kodna skupina vendar tipično le skozi podkodo kritično mišljenje.
Učni načrti predmetov osnove šole za odrasle	5 učnih načrtov	Skupina kod “gospodarstvo in ekonomija” se pojavi v 1 predmetu in sicer le v splošnem in ni omenjena nobena izmed podkod. Skupina kod “participacija v navezavi na javno upravo” se pojavi le v 1 predmetu, pri tem se pojavita 2 podkodi. Skupina kod “prekarnost” se pojavi pri 2 predmetih, pri tem se pojavita tudi 2 podkodi. Skupina kod “delo, zaposlovanje” se pojavi v 2 učnih načrtih skozi 2 podkodi. Skupina kod “kompetence” je s pojavom prisotna v 2 učnih načrtih skozi 2 podkodi.

Povzetek

Skupina kod »**gospodarstvo in ekonomija**« s podkodami je redko zastopana v učnih načrtih in se v omembe vrednem obsegu pojavi le v učnih načrtih predmetov Domovinska in državljanska kultura ter etika iz obveznih predmetov, Državljska vzgoja in etika iz predmetnika osnovne šole za odrasle ter Kmetijstvo - Kmetijsko gospodarstvo iz predmetnika obveznih izbirnih vsebin. V slednjem se edinokrat omeni zadruge, ko se bežno razloži prakse gospodarske organizacije v kmetijstvu. V učnih načrtih predmetov Domovinska in državljanska kultura ter etika ter Državljska vzgoja in etika se dotakne organizacije gospodarstva in podjetij, vendar se specifično omeni izključno kapitalne družbe. Popolnoma izostane omemba gospodarske organiziranosti, katere namen ni zasledovanje dobička, torej kakršnih koli neprofitnih organizacij in družb, prav tako izostane vsakršna omemba bolj horizontalnih in demokratičnih oblik gospodarske organizacije, kot so zadruge ali socialna podjetja. Izostanejo vsi koncepti socialne in solidarne ekonomije, participativne ekonomije, ekonomske demokracije.

Zaskrbljujoče je, da se v učnih načrtih predmetov kot sta Geografija in Zgodovina ne pojavi nobena izmed kod ali podkod v kategoriji gospodarstvo, saj je združništvo oblika gospodarskega organiziranja, ki se razvija že od 19. stoletja in v kateri je danes zaposlenih vsaj 270 milijonov delavk in združuje kar 1,2 milijardi združnic, v določenih regijah, tudi znotraj EU, pa predstavlja kar do 30 % proizvedenega družbenega produkta.

Skupina kod »**participacija v navezavi na javno upravo**« s podkodami je zelo malo prisotna v učnih načrtih. Pojavlja se predvsem skozi podkodo aktivacija državljanov v predmetih Domovinska in državljanska kultura ter etika iz obveznih predmetov, Državljska vzgoja in etika iz predmetnika osnovne šole za odrasle ter Vzgoja za medije - Radio, Vzgoja za medije - Tisk, Vzgoja za medije - Televizija. V učnih načrtih predmetov Domovinska in državljanska kultura ter etika ter Državljska vzgoja in etika se posveti precej pozornosti razlagi delovanja javnih uprav, delovanja političnih predstavnic na različnih nivojih političnega sistema, popolnoma pa izostane razlaga formalnih mehanizmov sodelovanja in soodločanja občank, kot so referendum, zbor občanov ali ljudska iniciativa,

ki so elementi direktne demokracije v pravnem sistemu. Prav tako ni nikjer omenjen mehanizem participativnega proračuna, ki je mehanizem na preseku aktivnega državljanstva in direktne demokracije in je trenutno najbolj priročen mehanizem za direktno odločanje o porabi sredstev v občinah in ki ga izvaja že soliden delež slovenskih občin.

Znova je vredno opozoriti na dejstvo, da se skupina kod ne pojavlja v učnih načrtih predmetov Zgodovina in Geografija, kljub temu, da so participativni mehanizmi v moderni zgodovini močno oblikovali razvoj občin in mest po svetu, so široko uveljavljeni na vseh kontinentih in še nadalje vzpenjajoči se koncepti, ki so del mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je tudi Slovenija, hkrati pa tudi predstavljajo možnost direktne participacije učenk v tretji triadi.

Skupina kod »**prekarnost**« je najmanj zastopana skupina kod v učnih načrtih. Kljub temu, da bo prekarnost morda največja grožnja socialni varnosti učenk, ko bodo vstopile na trg dela, koncept v nobenem učnem načrtu ni niti omenjen. Skupina kod je zaznana preko podkod zaposlovanje, delavske pravice, stavka, ki se pojavijo v učnih načrtih predmetov Domovinska in državljanska kultura ter etika iz obveznih predmetov, Državljska vzgoja in etika iz predmetnika osnovne šole za odrasle ter Kmetijstvo - Kmetijsko gospodarstvo iz predmetnika obveznih izbirnih vsebin. V teh učnih načrtih se dotakne zaposlovanja in elementov delavskega organiziranja. Podkoda delavski boj se pojavi v učnem načrtu predmeta Zgodovina, vendar le v kontekstu 19. stoletja, kjer se vprašanje delavskih pravic kot izhaja iz analize zaključuje, saj v 20. stoletju in vse do danes učni načrt ne predvideva omembe delavskih bojev ali gibanj. Prekarne oblike zaposlitve niso imenovane ali problematizirane v nobenem učnem načrtu, trend liberalizacije trga dela v zadnjih desetletjih, ki poteka pod evfemističnim nazivom fleksibilizacija prav tako ni omenjen ali problematiziran.

Učni načrt predmeta Geografija ne omenja prekarnosti, delavskih pravic ali fleksibilizacije, kar je nenavadno, saj so ravno različne stopnje delavskih pravic tiste, ki pomembno vplivajo na smer in hitrost kapitalskih tokov med državami in kontinenti ter v nezanemarljivem delu razlagajo različne stopnje življenjskih standardov med različnimi državami ali regijami, ki pa so predmet učnega načrta. Z izostankom podkod se izgubi delež razlagalne moči za družbene fenomene, ki jih geografija raziskuje.

Skupina kod »**delo, zaposlovanje**« je relativno pogosto zastopana v učnih načrtih, predvsem preko podkode človekove pravice, ki se pojavlja v največjem številu učnih načrtov. Ta podkoda se pojavlja v učnih načrtih širokega spektra predmetov, tako v Filozofija za otroke, Zgodovina ter seveda tudi v Domovinska in državljanska kultura ter etika in Državljska vzgoja in etika. Človekovim pravicam je primerno posvečeno veliko pozornosti, čeprav ni nikjer opaziti navedb velikih kršitev človekovih pravic, ki jih je zagrešila Republika Slovenija. Veliko manj pozornosti pa se posveča drugim kodam, ki spadajo v skupino zaposlovanja. V nobenem učnem načrtu ni mogoče zaslediti besedne zveze delavske pravice, prav tako ni mogoče zaznati konceptov, ki sestavljajo delavske pravice, kot so plačani dopust, plačilo nadur, pravica do plačane bolniške, zaščita pred neupravičenim odpuščanjem itd. Enkrat v vseh učnih načrtih je omenjena beseda stavka. Zelo bežno in posredno pa so omenjene kode delavski boj, delavsko organiziranje ali pogodba civilnega prava. Odsotnost tematike posebej preseneča v učnih načrtih osnovne šole za odrasle, kjer bi bila relevantna za učenke, ki so verjetno najbolj socialno ogrožena skupina prebivalstva, najbolj podvržene nezakonitim in izkoriščevalnim praksam, ki naj bi jih delavske pravice preprečevale.

Znova preseneča učni načrt predmeta Geografija, ki uspe obravnavati migracijske tokove med državami brez da bi omenil katero koli izmed skupine kod zaposlovanje, medtem ko so ravno zaposlitvene priložnosti ali pomanjkanje le teh eden izmed glavnih razlogov za takšne migracije.

Skupina kod »**kompetence**« je najbolj zastopana skupina kod. Prisotna je skoraj v vsakem učnem načrtu, predvsem skozi podkodo kritičnega mišljenja, ki je delno didaktična metoda, delno pa podcilj velike večine učnih načrtov. Izreden poudarek kritičnemu mišljenju je v učnem načrtu Filozofija za otroke. Nekoliko manj je pojavljana podkoda medijska pismenost, ki se pojavlja v učnih načrtih

predmetov Vzgoja za medije - Radio, Vzgoja za medije - Tisk, Vzgoja za medije - Televizija ter Državljska vzgoja in etika. Precej bolj redko so zastopane podkode samoiniciativnost, podjetnost, inovativnost, solidarnost, ki se ne pojavljajo v učnih načrtih.

Koncept kritičnega mišljenja, ki je široko prisoten v učnih načrtih je pogosto omejen na razumevanje mehanizmov formalne logike. Iz programa pa je razvidno, da je razumevanje kritičnega mišljenja okrnjeno in se omejuje v grobem na prepoznavanje argumentov, deduktivno in induktivno sklepanje ter postavljanje hipotez. Koncept kritičnega mišljenja, kot je razumljen v učnih programih, se torej le v majhnem delu prekriva s konceptom kritične pismenosti kot ga utemeljujejo Allan Luke, Henry Giroux, Karen Dooley idr. in izhaja iz kritične pedagogike Paula Freira.

Ob pregledu vseh učnih načrtov predmetov vseh osnovnošolskih programov se ne moremo izogniti dejstvu, da so raziskovane vsebine, navezane na participatorne družbeno-ekonomske prakse, zelo redko vključene. Kadar se učni programi dotaknejo raziskovanih vsebinskih kod, se jih tipično dotaknejo le s tem, da opozorijo na njihov obstoj, medtem ko se med učnimi cilji ne navaja poglobljenega razumevanja teh vsebinskih področij. Vendar je dejstvo, da se določene kode v učnih načrtih le omenjajo, četudi bežno, pozitiven vektor za posodobitev učnih vsebin z manjšimi spremembami v učnih načrtih. Ob dopolnjevanju in širšem razumevanju posameznih pojmov, kot je kritično mišljenje, se lahko s spremembo v razumevanju enega pojma doseže izboljšave v večini učnih načrtov.

Področje: SREDNJEŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Opis vzorca

V vzorec analize pregleda formalnih izobraževalnih programov, usposabljanj, OIV (obveznih izbirnih vsebin) in drugih tematskih programov na srednješolski stopnji (SŠ) izobraževanja smo vključile vse srednješolske zavode, javne in zasebne, na različnih ravneh izobraževanja:

- 1/ splošno izobraževanje - splošna, strokovna, tehnična gimnazija, zasebne gimnazije, maturitetni tečaj, mednarodni gimnazijski program,
- 2/ poklicno in srednje strokovno ter poklicno-tehniško izobraževanje,
- 3/ nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje, poklicno-tehniško izobraževanje, poklicni tečaj,
- 4/ druge programe – med njimi: posebne programe vzgoje in izobraževanja, vzgojni program in vzgojni program za dijaške domove.

Vsi so vpisani in popisani v registru MIZŠ (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport) ter dostopni na spletu, na povezavi: <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/index.htm>.

Opis pristopa

Za iskanje in zaznavo izbranih skupin kod našega področja raziskovanja (5 glavnih skupin, podanih v tabeli v uvodniku: »gospodarstvo in ekonomija«, »participacija«, »prekarnost«, »zaposlovanje« in »kompetence«), tj. za ugotavljanje prisotnosti sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks, smo uporabile iskanje po spletnem mestu (pregled spletne strani registra MIZŠ) s pomočjo pristopa Ctrl+F (najdi posamezno skupino kod) in nadaljnjo pregledno analizo konteksta, v kateri se ta pojavi. Z detekcijo podskupinskih kod, njihovih izvedb in različic, smo lahko opredelile splošno prisotnost ali odsotnost posamezne skupine kod ter izpeljale nekatera nadaljnja predvidevanja o prisotnosti in rabi naših področnih elementov (zadružništvo, participacija – participativni proračun in družbeno angažirano delovanje ljudi, prekarno delo, prekarnost in prekarizacija življenja ter kritična pismenost, družbena aktivacija posameznic) v splošnem na ravni srednješolskega izobraževanja in usposabljanja. V srednješolskih programih so naše kode zastopane precej pavšalno oz. generalizirano, zato smo si pri detekciji pomagale še z nekaterimi razširjenimi podkodami oz. njihovimi možnimi različicami, izvedbami. Kot primer: pri kodi »gospodarstvo in ekonomija« smo pod njo poleg dogovornih podkod zajele vsaj še zaznavo pojmov kot so: postindustrijska družba, spremembe v načinu in strukturi gospodarstva, razumevanje družbeno ekonomskih kategorij, vrste ekonomij, ekonomska teorija - pojmi in procesi, sodobno tržno gospodarstvo, ključni ekonomski pojmi, ekonomsko dogajanje v družbi 21. stoletja, ekonomski problem in ekonomska vprašanja, ekonomske in neekonomske potrebe, mednarodni ekonomski odnosi v sodobnem svetu, mikro- in makroekonomija, spremembe idejnih ekonomskih tokov ipd.

Posebnosti

V posameznih sklopih raziskovanja in analize podpodročij programov srednješolskega izobraževanja smo se zaradi ogromne količine virov omejile le na javno dostopne vire na spletu, denimo v skupnem katalogu OIV in analize nismo opravljale po specifičnih katalogih OIV po posameznih srednjih šolah. Enako velja za pregled programov praks ter učbenikov za posamezne predmete po kurikulih na vseh stopnjah SŠ izobraževanja. Prosto dostopnih učbenikov na spletu za posamezne predmete, kjer smo sprva predvidevale in nato zaznale večjo pojavnost naših kod (npr. pri predmetih: Sociologija, Zgodovina, Državljska kultura, Filozofija) ni na voljo, zato smo se omejile na kvalitativno raziskovanje z analizo tistih, ki smo jih na spletu uspele najti, ne pa tudi vseh akreditiranih in uporabljanih v fizični obliki.

Količinske ugotovitve v tabeli so prilagojene zgoraj opisanim dejavnikom analize, sledile smo zasledovanju splošne ocene prisotnosti in odsotnosti skupin kod in njihovih izvedbenih različic, saj bi v nasprotnem primeru, če bi sledile neposredni, citatni prisotnosti, malodane vse skupine kod in podkode lahko oklicale za neprisotne, vsaj s stališča sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks.

Rezultati v tabeli

PREGLEDANI MATERIAL	Količina vseh pregledanih	Količinske ugotovitve oz. prisotnost tem na/v:	Vsebinske / kvalitativne ugotovitve in pojasnila
<p>* Srednješolski izobraževalni programi na 4 ravneh:</p> <ul style="list-style-type: none"> - splošno izobraževanje (splošna, strokovna, tehnična gimnazija, mednarodni program gimnazije), maturitetni tečaj - poklicno in srednje strokovno in poklicno-tehniško izobraževanje - poklicno izobraževanje: nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje, poklicno-tehniško izobraževanje, poklicni tečaj 	<p>* 28: splošno izobraževanje (gimnazije)</p> <p>13: poklicno in srednje strokovno in poklicno-tehniško izobraževanje</p> <p>175: nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje, poklicno-tehniško izobraževanje, poklicni tečaj</p>	<p>* 3 ravneh izobraževanja: splošno (gimnazije), poklicno in srednje strokovno ter poklicno-tehniško, nižje poklicno, drugi programi</p> <p>* 20 srednješolskih programih (vključno z drugimi programi), v 1 vrsti splošnega naziva SŠ programa splošnega izobraževanja in sicer v: ekonomska, splošna in strokovna gimnazija ter 1 nazivu izobraževalnega programa in sicer: ekonomski tehnik v: srednje strokovno izobraževanje</p> <p>* 28 izbranih učnih načrtih, predmetnikih – vsebinah predmetov in katalogu OIV vsebin ter popisu praktičnega usposabljanja</p> <p>4 krovne (skupinske) kode se pojavijo skupaj v 3 srednješolskih programih in 28 izbranih učnih načrtih (UN) posameznih predmetov v: splošno izobraževanje, poklicno in srednje ter tehniško izobraževanje, popolnoma odsotne pa so v: nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje itn.</p> <p>Posamezna skupina kod »Gospodarstvo in ekonomija« je pogojno zastopana v vseh srednješolskih programih (28), od tega le v peščici celostno, do tretjine primerov (do 7/28), »Participacija« je le pogojno posredno zaznavna v tretjini primerov (do 7/28), koda »Prekarnost« se ne pojavi, koda »Delo, zaposlovanje« je prisotna zelo pogojno, le v približno petini primerov (do 5/28), koda »Kompetence« pa je prisotna v vseh SŠ programih (28) in ima kvantitativno najvišjo pojavno stopnjo.</p>	<p>Skupina kod »gospodarstvo in ekonomija« je na vseh ravneh pregledanega materiala med najpogosteje prisotnimi kodami, tako v splošnem pregledu SŠ učnih programov kot na ravni vsebinskega pregleda (v UN (učnih načrtih) posameznih predmetov). Je druga najbolj prisotna koda. Le pogojno pa njeno prisotnost lahko povežemo z izvedbami/različicami kod v tej skupini, saj se v neposrednem izpisu ne pojavi nobena od podkod, ki jih uvrščamo v sodelovalne in participatorne družbeno-ekonomske prakse. Ocenjujemo, da je takih le okoli desetina.</p> <p>Skupina kod »participacija v navezavi na javno upravo« je tista skupina kod, ki je s svojimi izpeljankami med manj prisotnimi. V neposredni omembi jo zasledimo le pod različico podkode aktivacija državljanov. Tako je prisotna v približno četrtini primerov. V obveznih in izbirnih predmetih: Geografija, Okoljska vzgoja kot vzgoja za izobraževanje in za trajnostni razvoj, Sociologija, Študij okolja, Vzgoja za solidarnost, Filozofija; kjer je podkoda aktivacija državljanov prisotna, nosi z razširitvijo ali dopolnitvijo kurikula potencial za okrepitev prisotnosti te skupine kod. Ostale kode skupine: soodločanje, odločanje, vključevanje občanov, participacija in sodelovanje občanov, participatorni proračun niso zaznane.</p> <p>Skupina kod »prekarnost« je najmanj zastopana v pregledanih srednješolskih programih. Nikoli ni omenjena neposredno, prav tako ni zaznavnih njenih izvedb, različic podkod. Na njeno prisotnost lahko sklepamo le na posredni ravni, na mestih pregledanega materiala, kjer se pojavljajo izrazi kot so: zaposlovanje, zaposlitveno področje, raznolika predmetna znanja/razširitev predmetnih tem za kasnejšo zaposlitev, prispevek malega gospodarstva k zaposlovanju, spoznavanje motivov za samozaposlitev, delo, prosti čas in stroški dela za redno zaposlene, presoja stroškov za redno zaposlene, sfera dela – zaposlenost in nezaposlenost, znanje jezika za večjo mobilnost in možnost zaposlovanja doma in v tujini, zaposlitev v moderni družbi, razumevanje razlike delo vs. zaposlitev, prilagodljivost in negotovost zaposlitve.</p> <p>Skupina kod »delo, zaposlovanje« je tretja najbolj zastopana skupina kod. Pojavlja se z različicami zgoraj omenjenih izpeljav podkod, v analizi predvidene podkode kot so: trg dela, organizacija trga dela, delavski boj, organiziranje, pogodbe</p>
<ul style="list-style-type: none"> - drugi programi (zasebne SŠ, mednarodni program, posebni program VIZ, (post) rehabilitacijski praktikum in vzgojni program za otroke in mladostnice s posebnimi potrebami, vzgojni program za dijaške domove) 	<p>* 3: drugi programi skupaj: 221 srednješolskih programov (vključno z drugimi programi)</p>	<p>4 krovne (skupinske) kode se pojavijo skupaj v 3 srednješolskih programih in 28 izbranih učnih načrtih (UN) posameznih predmetov v: splošno izobraževanje, poklicno in srednje ter tehniško izobraževanje, popolnoma odsotne pa so v: nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje itn.</p> <p>Posamezna skupina kod »Gospodarstvo in ekonomija« je pogojno zastopana v vseh srednješolskih programih (28), od tega le v peščici celostno, do tretjine primerov (do 7/28), »Participacija« je le pogojno posredno zaznavna v tretjini primerov (do 7/28), koda »Prekarnost« se ne pojavi, koda »Delo, zaposlovanje« je prisotna zelo pogojno, le v približno petini primerov (do 5/28), koda »Kompetence« pa je prisotna v vseh SŠ programih (28) in ima kvantitativno najvišjo pojavno stopnjo.</p>	<p>Skupina kod »prekarnost« je najmanj zastopana v pregledanih srednješolskih programih. Nikoli ni omenjena neposredno, prav tako ni zaznavnih njenih izvedb, različic podkod. Na njeno prisotnost lahko sklepamo le na posredni ravni, na mestih pregledanega materiala, kjer se pojavljajo izrazi kot so: zaposlovanje, zaposlitveno področje, raznolika predmetna znanja/razširitev predmetnih tem za kasnejšo zaposlitev, prispevek malega gospodarstva k zaposlovanju, spoznavanje motivov za samozaposlitev, delo, prosti čas in stroški dela za redno zaposlene, presoja stroškov za redno zaposlene, sfera dela – zaposlenost in nezaposlenost, znanje jezika za večjo mobilnost in možnost zaposlovanja doma in v tujini, zaposlitev v moderni družbi, razumevanje razlike delo vs. zaposlitev, prilagodljivost in negotovost zaposlitve.</p> <p>Skupina kod »delo, zaposlovanje« je tretja najbolj zastopana skupina kod. Pojavlja se z različicami zgoraj omenjenih izpeljav podkod, v analizi predvidene podkode kot so: trg dela, organizacija trga dela, delavski boj, organiziranje, pogodbe</p>
<p>* Predmetniki srednješolskih učnih programov</p>	<p>* 28: izbrani predmeti, predmetniki oz. vsebine predmetov (splošno izobraževanje) iz do 100 razpoložljivih skupaj: 89 posodobljenih in/ali aktualnih programov, v povprečju veljavnih od leta 2008 dalje</p>	<p>* 28: izbrani predmeti, predmetniki oz. vsebine predmetov (splošno izobraževanje) iz do 100 razpoložljivih skupaj: 89 posodobljenih in/ali aktualnih programov, v povprečju veljavnih od leta 2008 dalje</p>	<p>Skupina kod »prekarnost« je najmanj zastopana v pregledanih srednješolskih programih. Nikoli ni omenjena neposredno, prav tako ni zaznavnih njenih izvedb, različic podkod. Na njeno prisotnost lahko sklepamo le na posredni ravni, na mestih pregledanega materiala, kjer se pojavljajo izrazi kot so: zaposlovanje, zaposlitveno področje, raznolika predmetna znanja/razširitev predmetnih tem za kasnejšo zaposlitev, prispevek malega gospodarstva k zaposlovanju, spoznavanje motivov za samozaposlitev, delo, prosti čas in stroški dela za redno zaposlene, presoja stroškov za redno zaposlene, sfera dela – zaposlenost in nezaposlenost, znanje jezika za večjo mobilnost in možnost zaposlovanja doma in v tujini, zaposlitev v moderni družbi, razumevanje razlike delo vs. zaposlitev, prilagodljivost in negotovost zaposlitve.</p> <p>Skupina kod »delo, zaposlovanje« je tretja najbolj zastopana skupina kod. Pojavlja se z različicami zgoraj omenjenih izpeljav podkod, v analizi predvidene podkode kot so: trg dela, organizacija trga dela, delavski boj, organiziranje, pogodbe</p>

* Učni programi, načrti (dostopni opisi vsebine izbranih predmetov, katalog OIV – obveznih izbirnih vsebin ter praktičnega usposabljanja, t.i. prakse ter za SŠ)	* 10: OIV, splošno izobraževanje (gimnazije) 9: izbirne vsebine (neobvezne)	o zaposlitvi pa skoraj niso prisotne. Kode kot so delavske pravice, delavski boj in organiziranje lahko pogojno prepoznamo v izpeljavi kod: delavsko gibanje, položaj delavstva v zgodovini, karierni razvoj sodelavcev, skupinsko delo in organiziranje. Podkoda človekove pravice je med njimi edina neposredno zaznavna.
* Učna gradiva (učbeniki za izbrane predmete: zgodovina, sociologija, psihologija, filozofija ter pregled nacionalnih usmeritev za tematske učne dneve na SŠ)	* 4: prisotnost, pojavnost spletno (online) dostopnih učbenikov za pouk izbranih 4 predmetov splošno: spletna dostopnost in pojavnost nacionalnih usmeritev za vsebine/učne načrte za tematske učne dneve	Skupina kod »kompetence« je najbolj prisotna in najpogosteje zastopana skupina kod. Prisotna je tako neposredno kot posredno. Neposredno se pojavlja v skoraj vseh podkodnih izvedbah, najmanj pa v oblikah: kritična pismenost, soodločanje in soustvarjanje. Ostale izpeljave kompetenc so zelo prisotne. Zaznavne so v celoti, v večini pregledanega materiala, pogojno (nekateri od njih) v vsem pregledanem materialu.

Povzetek

Tabela prisotnosti skupin kod po pojavnosti v pregledanih SŠ materialih (predmetniki, učni načrti za OP (obvezne predmete) in OIV ter programe praktičnega usposabljanja)

vrstna ocena: PRISOTNOST KOD (1- 5)*	Gospodarstvo in ekonomija	Participacija	Prekarnost	Delo, zaposlovanje	Kompetence
	2	4	5	3	1

*1 = najbolj prisotna in 5 = najmanj prisotna

V analizi učnih programov izobraževanja in usposabljanja na srednješolski (SŠ) ravni smo v splošnem pregledale vse razpoložljive programe, v podrobnejšo obravnavo pa vzele tiste predmetnike/učne načrte (UN) programov, kjer smo vsaj okvirno vnaprej pričakovale (naj)večjo možnost za prisotnost (vsaj delno ali pogojno) naših raziskovanih sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks.

Ti obvezni (OP) ali izbirni predmeti (IP), skupaj 28, izbrani po splošnem pregledu na vseh štirih podravskih SŠ izobraževanja so bili:

OP: Angleščina, Zgodovina in teorija gledališča in filma, Ekonomija, Filozofija, Francoščina, Geografija, Informatika, Knjižnično informacijska znanja (KIZ), Nemščina, Okoljska vzgoja, Podjetništvo, Poslovna informatika, Psihologija, Računalniški sistemi in omrežja, Računalništvo, Ruščina, Slovenščina (materinščina), Španščina, Sociologija, Zgodovina.

IP: Evropske študije, Film, Zgodovina (ekonomska zgodovina), Kreativno podjetništvo, Projektno delo z osnovami raziskovalnega dela, Študij okolja, Tuji jeziki: kultura in civilizacija, Vzgoja za solidarnost.

Predvidevanje, ki smo ga zavzele pred uporabniško analizo in akcijsko raziskavo navedenega področja in količine pripadajočega materiala, je bilo, da bodo naše skupine kod v večini primerov z izjemo skupin kod »gospodarstvo in ekonomija« in »kompetence« veliko bolj prisotne v humanističnih, družboslovnih predmetnikih/učnih načrtih, OIV ter načrtih praks oz. praktičnega usposabljanja kot v učnih načrtih naravoslovnih predmetov ali v splošnih opisih ciljev in namenov posameznega predmetnika ne glede na njihovo siceršnjo družboslovno ali naravoslovno usmeritev. Prav tako smo sklepale, da bodo ti predmetniki predstavljali učna področja za najhitrejšo in najučinkovitejšo vpeljavo, dopolnitev ali nadgradnjo oz. uveljavitev sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks vanje.

Skupina kod »gospodarstvo in ekonomija« je na vseh ravneh pregledanega materiala med najpogosteje prisotnimi kodami, tako v splošnem pregledu SŠ učnih programov kot na ravni vsebinskega pregleda,

v učnih načrtih posameznih predmetov. V pogojno izpeljanih podkodah/izvedbah oz. različicah kodne skupine »gospodarstvo in ekonomija« so te prisotne zlasti v predmetnikih ekonomsko orientiranih srednjih strokovnih in poklicnih šol, na ravni splošnega (gimnazijskega) programa pa so prisotne veliko bolj pavšalno, zlasti v zgodovinsko preglednem in deskriptivnem smislu, v učnih programih predmetov kot so Geografija, Zgodovina, Filozofija, Sociologija.

V programih strokovnih gimnazij je skupina kod »gospodarstvo in ekonomija« poleg v obveznih predmetih naštetih zgoraj, zaznavna predvsem v izbirnih predmetih kot so: Kreativno podjetništvo, Ekonomska zgodovina, Evropske študije. A tudi tukaj v zgolj zaznavni in ne neposredni, citatni obliki prisotnosti izpeljav določenih različic kod skupine kot: ekonomska demokracija, soodločanje/sodelovanje delavcev pri upravljanju, soupravljanje, participativna ekonomija, zadruga, združništvo, združno podjetništvo, kooperativa, socialna ekonomija, socialno podjetništvo, socialna in solidarnostna ekonomija, družbeno podjetništvo, skupnostna ekonomija/podjetništvo, socialne in družbene inovacije, start-upi, podjetniški inkubator. Naše določne kode so v pregledanem materialu SŠ učnih programov le potencialno zaznavne ne pa tudi direktno, citatno izpeljane oz. prisotne.

SKLEP: Določne podkode skupine kod »gospodarstvo in ekonomija« so v neposredni citatni obliki povsem nezaznavne oz. odsotne. Iz tega izpeljujemo ugotovitev, da raziskovane sodelovalne in participatorne družbeno-ekonomske prakse v našem analitičnem okviru v srednješolskih programih še niso celostno prisotne, a so na drugi strani na posredni način precej zaznavne, kar potrjuje velik potencial za njihovo bolj neposredno vključitev v posamezne predmete.

Do sklepa smo med drugim prišle na osnovi kodnih različic, izpeljav skupine kod »gospodarstvo in ekonomija« kot so: ekonomija (vrste ekonomij, področja vede), ekonomska teorija (pojmi in procesi), sodobno tržno gospodarstvo, pomen podjetništva za gospodarstvo, slovensko vs. svetovno gospodarstvo, ključni ekonomski pojmi, ekonomsko dogajanje v družbi 21. stoletja, ekonomski problem in ekonomska vprašanja, ekonomski problemi in gospodarska vprašanja, ekonomske in neekonomske potrebe, ekonomska celica, razvoj ekonomske logike, spoznavanje in razumevanje ekonomskih zakonitosti, mednarodni ekonomski odnosi v sodobnem svetu, razlike v proizvodni izbiri bogatih in revnih držav, državni proračun, denar in finančne institucije, država blaginje in kriza države blaginje, neoliberalizem, regulacija in deregulacija, človeški kapital, socialni kapital, razvoj sposobnosti za samostojno delo, delavski in menedžerski odkup, vloga in položaj menedžmenta, menedžerska revolucija, družbeno-ekonomske značilnosti prebivalstva – stopnja brezposelnosti, program boja proti revščini in socialni izključenosti, kritično vrednotenje dejanskih razmer v gospodarstvu doma in v svetu ipd.

Skupina kod »**participacija v navezavi na javno upravo**« je tista skupina kod s svojimi izpeljavami, ki je v srednješolskih učnih programih med manj prisotnimi. V neposredni omembi jo zasledimo le pod različico podkode aktivacija državljanov. Prisotna je v približno četrtini primerov pregledanega materiala. V predmetih: Geografija, Okoljska vzgoja kot vzgoja za izobraževanje in za trajnostni razvoj, Sociologija, Študij okolja, Vzgoja za solidarnost, Filozofija; kjer je prisotna, nosi z razširitvijo ali dopolnitvijo kurikula potencial za okrepitev prisotnosti karakteristik sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks. Posredno se omenja oz. lahko o njeni prisotnosti govorimo na osnovi besednih zvez kot so: državljanske kompetence, človek in njegovo delovanje, sodelovanje, mednarodno sodelovanje, medpredmetno povezovanje in sodelovanje, tvorno sodelovanje v skupini/družbi, ustvarjanje trdnih vezi uspešnega sodelovanja v večkulturni stvarnosti, sodelovanje v javnosti v postopkih sprejemanja, iskanje in uveljavljanje trajnostnih, sonaravnih rešitev na podlagi zavzetih dejavnosti na različnih ravneh sodelovanja (participacije) pri odločanju o okoljsko pomembnih zadevah v mikro in makro okolju, socialna pravičnost, socialne vrednote, njihova združevalna in razdruževalna moč, socialni procesi, socialno učenje. Ostale kode skupine »participacija«: soodločanje, odločanje, vključevanje občanov, participacija in sodelovanje občanov, participatorni proračun niso zaznavne.

SKLEP: participacija v navezavi na javno upravo v SŠ učnih načrtih ni prisotna, le deloma (pogojno) je zaznavna.

Skupina kod »**prekarnost**« je najmanj zastopana v pregledanih srednješolskih programih. Nikoli ni omenjena neposredno. Z izjemo podkode zaposlovanje tudi ostale podkode skupine »prekarnost« in sicer: fleksibilnost, varna prožnost, fleksibilizacija trga dela, liberalizacija dela/trga dela, zaposlovanje, delavski boj, stavka niso zaznavne oz. neposredno omenjene. Na prisotnost slednjih dveh podkod (delavski boj, stavka) lahko sklepamo na osnovi zaznavnosti besedne zveze delavsko gibanje, ki je dobesedno omenjeno le pri predmetu Zgodovina v: splošno izobraževanje (splošna in klasična gimnazija). Splošno na prisotnost skupine kod »prekarnost« lahko sklepamo le na posredni ravni, kjer se pojavljajo izrazi kot so: zaposlovanje, zaposlitveno področje, raznolika predmetna znanja/razširitev predmetnih tem za kasnejšo zaposlitev, prispevek malega gospodarstva k zaposlovanju, spoznavanje motivov za samozaposlitev, delo, prosti čas in stroški dela za redno zaposlene, presoja stroškov za redno zaposlene, sfera dela – zaposlenost in nezaposlenost, znanje jezika za večjo mobilnost in možnost zaposlovanja doma in v tujini, zaposlitev v moderni družbi, razumevanje razlike delo vs. zaposlitev, prilagodljivost in negotovost zaposlitve.

SKLEP: Sociološki pojmi in opredelitve: prekarno delo, prekarnost, prekarne zaposlitve, prekarizacija življenja so v slovenski stroki in splošno prisotnejši šele zadnje desetletje, iz česar gre sklepati, da je pojem, skupina kod »prekarnost« v šolah na ravni srednješolskega izobraževanja v praksi verjetno prisotna, zaznavna, a še ni zapisana (zaznavna, prisotna) v učnih načrtih SŠ izobraževalnih programov. Večina njih je v veljavi od leta 2008 dalje, dopolnitve in prenove UP (učnih programov) pa sporadično potekajo od leta 2017 dalje.

Skupina kod »**delo, zaposlovanje**« je tretja najbolj zastopana skupina kod. Pojavlja se z različnimi zapisanih izpeljav podkod v skupini kod »prekarnost«, v obliki predvidenih podkod skupine »delo in zaposlovanje« kot so: trg dela, organizacija trga dela, delavski boj, organiziranje, pogodbe o zaposlitvi, pogodbe civilnega prava, agencijsko delo pa ni prisotna oz. zaznavna. Podkoda kariera se pojavlja le na stopnji splošnega SŠ izobraževanja (program ekonomska gimnazija, predmet Podjetništvo) in sicer v obliki: podjetniška karierna pot – pozitivno vrednotenje, prepoznavanje podjetnih in podjetniških lastnosti pri sebi, podjetniška kariera, osebni razvoj in delovna kariera, razne možnosti za načrtovanje kariere. Iz njih gre kritično razbrati zlasti neoliberalistično, kapitalsko logiko gospodarske ureditve trga dela z ljudmi kot delovno silo, izkoriščano s strani nenehne rasti oz. oplajanja kapitala. Kode kot so delavske in človekove pravice, delavski boj in organiziranje lahko pogojno prepoznamo v izpeljavi kode delavsko gibanje, položaj delavstva v zgodovini, karierni razvoj sodelavcev, skupinsko delo in organiziranje.

SKLEP: Neposredno skupina kod »delo in zaposlovanje« za razvoj ali uveljavitev sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks v SŠ učnih programih še ni celostno, pedagoško in aplikativno kritično prisotna. Je pa moč na ravni razširjenih podkod z razmeroma veliko gotovostjo sklepati, da ima ne samo velik potencial, pač pa tudi že aktualne nastavke za vključitev na ravni izvedbe obstoječih učnih načrtov.

Skupina kod »**kompetence**« je najbolj prisotna in najpogosteje zastopana skupina kod. Prisotna je tako neposredno kot posredno. Neposredno se pojavlja v skoraj vseh podkodnih izvedbah: konkurenčnost, tekmovalnost, samoiniciativnost, podjetnost, inovativnost, ustvarjalnost, sodelovanje, solidarnost, kritično mišljenje, najmanj pa v obliki podkod kritična pismenost, soodločanje in soustvarjanje. Ostale izpeljave kompetenc so zelo prisotne. Zaznavne so v celoti, v večini pregledanega materiala, pogojno (nekatero od njih) v vsem pregledanem materialu. Vežejo se tako ozko na posamezne, parcialne cilje posameznega predmeta kot tudi širše in splošno, na dijakinjine kompetence oz. popotnico za nadaljnje šolanje in življenje (delo, prosti čas, družina) po njem. Pojmi kritično mišljenje, IKT (informacijsko-komunikacijska) ali digitalna, bralna, informacijska in medijska pismenost, ki praktično definirajo razmišljujočo, proaktivno in solidarnostno naravnano aktivno državljanstvo sodobnega časa so zelo prisotni, a iz pregledne analize konteksta rabe zaznavamo in posledično presojamo, da pogosto, če ne v večini primerov, umanjka globlji uvid ali povezovanje, razumevanje te družbene kategorije človeka. Večinoma je prisotna zgolj na deklarativni ravni.

SKLEP: Podkode skupine »kompetence« kot so samoiniciativnost, konkurenčnost, tekmovalnost, sodelovanje, podjetnost, inovativnost, ustvarjalnost so zelo poudarjene in zastopane v SŠ učnih načrtih, medtem ko so ostale: kritična pismenost, soodločanje, soustvarjanje, solidarnost in kritično mišljenje v oziru na področje naše analize prisotne le pogojno oz. zelo posredno. Obenem pa ne gre spregledati velikega potenciala za njihovo bolj pogljobljeno in kritično vključevanje in uveljavljanje.

SPLOŠNI SKLEPI: Uvodna predpostavka, postavljena pred analizo predmetnikov (učnih načrtov) SŠ izobraževanja, se nam je v splošnem potrdila, saj so sodelovalne in participatorne družbeno-ekonomske prakse prevladujoče prisotne oz. zastopane na humanističnem, družboslovnem področju, v nenaravoslovnih, z ekonomskimi in družbenimi vlogami povezanih obveznih in izbirnih SŠ predmetih (Zgodovina, Geografija, Sociologija, Psihologija, Filozofija, Tuji jeziki: kultura in civilizacija, Vzgoja za solidarnost, Državljska vzgoja, Projektno delo z osnovami raziskovalnega dela, Študij okolja, Kreativno podjetništvo, Podjetništvo). Ti predmeti so hkrati tisti, ki kažejo največji potencial skupaj z medpredmetnim, interdisciplinarnim povezovanjem in sodelovanjem ter vključitvijo tematskih dni za vključevanje in nadgradnjo sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks v SŠ izobraževalni sistem.

Na spletu prosto dostopnih (online) učnih gradiv v obliki učbenikov malodane ni, zato smo v ožjo obravnavo vzele pregled učbenikov za predmete Zgodovina, Sociologija, Psihologija in Filozofija. Tudi po pregledu teh se je izkazalo, da so skupine kod prisotne v obliki rezultatske tabele zgoraj in tako ne odstopajo bistveno od prisotnosti skupin kod in njihovih različic v učnih programih. Zaznale smo veliko obsežnost snovi in obravnavo naših skupin kod in tematik v zadnjih delih oz. poglavjih učbenikov (tistih, ki se vežejo na sodobnejše oblike dela in bivanja) ali v kategoriji »izbirno«, po presoji učiteljice, pedagoginje, tako da gre tudi iz tega sklepati, da naše raziskovalno polje tematik še ni polnopravno ali v večji meri vključeno v SŠ učne načrte oz. njihovo izvedbo.

V zaključni fazi analize, v postopkih izdelave splošnih zaključnih sklepov (po splošnem pregledu vseh in nato izbranih učnih načrtov predmetov srednješolskih programov) smo ugotovile, da so raziskovane vsebine prevladujoče v SŠ predmetnike vključene zgolj na deklarativni ravni, z odsotnostjo ravni kritične pedagogike ali povezave s sodobnimi družbenimi dogajanja in problemi. Večinoma so omenjane v zgodovinsko preglednem načinu, detekciji obstoja, zelo redko pa je moč v učnih načrtih razbrati globljo povezavo oz. aktualizacijo s sodobnostjo. Na tem mestu lahko ponovimo sklep iz analize osnovnošolskih učnih načrtov in sicer, da se lahko ob dopolnjevanju in širšem razumevanju posameznih pojmov, kot so kritično mišljenje, kritična pismenost, informacijska, medijska in digitalna pismenost z razmeroma majhnimi spremembami oz. dopolnitvami v razumevanju vsakega od pojmov, doseže izboljšave v večini SŠ učnih načrtov za vsa raziskovana področja družbeno-ekonomskih praks.

Področje: VISOKOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE (v sklopu univerz)

Opis vzorca

Vzorec smo omejele na 5 Univerz (Univerza v Ljubljani (UL), Univerza v Mariboru (UM), Univerza na Primorskem (UP), Univerza v Novi Gorici (UNG), Univerza v Novem mestu (UNM)), ki združuje 59 fakultet. Analizirale smo visokošolske, univerzitetne ter magistrske programe, doktorski študij ni bil predmet naše raziskave, saj področje in tema študija določata vsebine, programi večinoma niso kurikularno zastavljeni, zato analiza doktorskih programov z našim pristopom ni bila smiselna. Pregledale in analizirale smo programe, ki se izvajajo v študijskem letu 2020/2021 in aktualne učne načrte.

Opis pristopa

Pregled podatkov Nacionalne agencije Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu - Evidenca akreditiranih študijskih programov (Nakvis).

Priprava internega raziskovalnega seznama s popisom univerz in fakultet z akreditiranimi študijskimi programi, ki se izvajajo v študijskem letu 2020/2021. Informacije o vseh študijskih programih smo v tej fazi zabeležile številčno glede na stopnjo - visokošolski, univerzitetni, magistrski, ob pregledu pa pripravile seznam programov, kjer glede na vsebine študija obstaja možnost pojavnosti kod.

Pregled študijskih programov, ki smo jih v prejšnjem koraku umestile na seznam za analizo zaradi možnosti prisotnosti kod. Ob pregledu predmetov, ki se izvajajo v programu, smo glede na imena naredile selekcijo tistih, ki jih nadalje analiziramo, saj ocenjujemo, da obstaja možnost pojavnosti kod. Analiza obveznih, modulskih in izbirnih predmetov, ki se izvajajo v študijskih programih, za katere smo v prejšnjem koraku ocenile možnost pojavnosti kod - analizirale smo javno dostopne opise.

Pojavnost kod smo beležile na več nivojih - koda se pojavi v imenu fakultete, v imenu študijskega programa, v imenu predmeta, - koda se direktno pojavi v učnem načrtu/opisu predmeta, - koda se indirektno pojavi v učnem načrtu/opisu, o njeni pojavnosti lahko sklepamo na podlagi imena, saj učni načrt/opis ni javno dostopen.

Tekom procesa pregleda in analize smo pripravile interni raziskovalni seznam, iz katerega so razvidni univerze, fakultete in analizirani študijski programi z atributi: število predmetov, število analiziranih predmetov ter število predmetov, kjer so prisotne iskane kode za obvezne in izbirne predmete. Predmet, ki smo ga štele v skupino obveznih ali izbirnih predmetov ima določeno nosilko predmeta in opredeljene vsebine.

Posebnosti

Poleg v uvodu opredeljenih kod, smo skupine kod nekoliko razširile, beležile smo še kode: (1) delniške družbe, gospodarske družbe, druge organizacije, sistemi odločanja, participacija delavcev, soustvarjanje, trajnostno podjetništvo, družbena odgovornost, delitvena ekonomija; (2) lokalna samouprava, samoorganiziranje, neposredna in posredna demokracija, participatorno planiranje, participacija, demokracija, demokratični primanjkljaj, demokratično državljanstvo, javna uprava, upravni postopki, proračun, odločanje; (4) delo, delavci, plača, delovno pravo, delavsko gibanje, delovni pogoji; (5) kreativnost, pedagoške teorije, kritično mišljenje in kritično pismenost pa smo razdelile na kvazi kritičnost, kritično mišljenje, kritično analizo in teoretska polja kritične pismenosti.

Rezultati v tabeli

PREGLEDANI MATERIAL	Količina vseh pregledanih	Količinske ugotovitve oz. prisotnost tem na/v:	Vsebinske / kvalitativne ugotovitve in pojasnila
<p>* Študijski programi prve in druge stopnje fakultet, članic 5 univerz</p> <p>* Predmetniki izbranih študijskih programov prve in druge stopnje</p> <p>* Učni načrti / dostopni opisi izbranih obveznih in izbirnih predmetov študijskih programov prve in druge stopnje</p>	<p>* 5 univerz</p> <p>* 59 fakultet</p> <p>* Študijski programi 27 fakultet</p> <p>* 110 študijskih programov (15 visoko šolskih, 47 univerzitetnih in 48 magistrskih)</p> <p>* 4000 naslovov predmetov (2356 obveznih in 1644 izbirnih)</p> <p>* 749 učnih načrtov/ dostopnih opisov predmetov</p>	<p>* 5 univerzah</p> <p>* 27 fakultetah</p> <p>* 106 študijskih programih (15 visoko šolskih, 47 univerzitetnih in 44 magistrskih)</p> <p>* 613 predmetih (449 obveznih in 164 izbirnih)</p> <p>Koda / podkoda je prisotna v 6 imenih fakultet, v 20 imenih študijskih programov, v 305 naslovih predmetov.</p> <p>Posamična podkoda oz njena različica iz skupine »Gospodarstvo in ekonomija« je v študijskih predmetih prisotna v 574 primerih, iz skupine »Participacija« v 37 primerih, iz skupine »Prekarnost« v 26 primerih iz skupine »Zaposlovanje« v 333 primerih iz skupine »Kompetence« pa v 314 primerih.</p>	<p>Skupina kod »gospodarstvo in ekonomija« je na vseh nivojih najbolj zastopana, tako na nivoju pojavnosti v imenih fakultet in študijskih programov, kot v vsebinah predmetov. Le ena desetina kod je takih, ki nakazuje možnosti sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks, devet desetih pa sledi klasični podjetniški in managerski različici gospodarskega in ekonomskega sistema. Najbolj prisotni kodi sta management in podjetje, zadruga in združništvo je prisotno v 4 primerih, koncepti participacije delavk, bodisi v odločanju ali upravljanju pa manj kot 20-krat.</p> <p>Skupina kod »participacija v navezavi na javno upravo« je v pregledanih materialih zelo malo prisotna. Soodločanja in vključevanja občank v programih upravnih smeri ni, najdemo pa vsebine na temo lokalne samouprave in proračuna, ki ne predvidevajo participacije in aktivacije državljanek, pač pa sledijo utečenim birokratskim postopkom. Vredno je izpostaviti detektiran pojem demokratičnega deficita, ki osvetljuje problem nizkega vključevanja ljudi v postopke.</p> <p>Skupina kod »prekarnost« je najmanj zastopana v pregledanih študijskih programih. Pojem prekarnost je v skoraj 750 predmetih omenjen samo 3 krat, okoli 20 pa je opisov, za katere smo zaključile, da gre za prekarne in fleksibilne oblike dela (atipične, različne, sodobne, nove, druge, ostale oblike dela, zaposlitve, učinkovito prilagajanje trga dela novim oblikam zaposlovanja, prikrita delovna razmerja, zakonite in nezakonite oblike dela...). Tudi fleksibilnost in varna prožnost se v programih nista pojavljali, oboje smo direktno zasledile le 5-krat.</p> <p>Skupna kod »delo, zaposlovanje« je bila druga najbolj zastopana skupina v pregledanem materialu. Delo in delavci sta najbolj prisotna pojma, le da se za delavce večinoma uporablja druga terminologija (človeški viri, kadri, zaposleni,..), najpogosteje v povezavi s kadrovskimi službami, upravljanjem in razvojem. Delavske pravice večinoma zasledimo v kombinaciji pravic, odgovornosti in obveznosti, delavsko organiziranje pa lahko prepoznamo zgolj v omembah sindikatov in sindikalizma. Med bolj zastopanimi pojmi je kariera, večinoma na način kariernega razvoja, načrtovanja kariere, podjetniške kariere in kariernega managementa ter svetovanja.</p> <p>Skupina kod »kompetence«, ki smo jo prepoznale še kot veščine in spretnosti je bila prisotna v programih večine fakultet. Kritičnost smo beležile na treh nivojih kvazi kritičnost, kritično mišljenje, kritična analiza, v največji meri je bila prisotna prva različica, saj je v programe kritičnost umeščena kot kompetenca, ki ne predvideva ustrezne širine in podkrepitve. V različnih kontekstih sta po zastopanosti nato prisotna pojma inovativnost in ustvarjalnost, tudi kreativnost. Solidarnost smo zasledile le enkrat, nekoliko bolj se je pojavljalo sodelovanje, v mnogih primerih posredno, ko smo ga prepoznale v opisih skupinskega dela ali dela v timih. V manj kot 5 primerih smo zasledile kvalitetne programe medijske pismenosti, nekoliko je bila prisotna tudi bralna pismenost, kritične pismenosti pa v pregledanih programih nismo našle.</p>

Povzetek

Raziskava temelji na javno dostopnih učnih načrtih in opisih predmetov, nivoja izvedbe programov v tej fazi nismo analizirale, prav tako v vzorec niso bili vključeni samostojni visokošolski zavodi. Povzetek naših ugotovitev tako izhaja iz analiziranih učnih načrtov, na tem mestu pa dodajamo zavedanje možnosti, da se iskane vsebine kljub odstotnosti v učnih načrtih in opisih predmetov lahko pojavljajo in naslavlajo tekom študijskega procesa.

vrstna ocena: PRISOTNOST KOD (1- 5)*	Gospodarstvo in ekonomija	Participacija	Prekarnost	Delo, zaposlovanje	Kompetence
	1	4	5	2	3

*1 = najbolj prisotna in 5 = najmanj prisotna

Kode iz skupine »**gospodarstvo in ekonomija**« so prisotne v skoraj vseh študijskih programih in pregledanih fakultetah z izjemo pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru, kjer pa smo pregledovale manjše število pedagoških predmetov. Največja je prisotnost na Ekonomski Fakulteti UL, sledita Ekonomsko-poslovna fakulteta UM in Fakulteta za management UP ter Fakulteta za družbene vede UL in Fakulteta za upravo UL.

Skoraj devetdeset odstotkov (89,2 %) pojavnih kod sledi klasični podjetniški in managerski različici gospodarskega sistema. Analiza je pokazala, da je v študijskih programih močna zastopanost klasičnega podjetništva in managementa v smislu vodenja, upravljanja poslovnih procesov in zaposlenih. Management, podjetništvo in podjetje so tako največkrat prisotni pojmi, velika pa je tudi zastopanost podjetniških pristopov, razvoja poslovnih spretnosti in značilnosti podjetnikov in delovanja organizacij. Prisotnost managementa na eni strani v pregledanih materialih kaže na odsotnost soodločanja in sodelovanja. Predmeti ekonomskih, ekonomsko-poslovnih in managementskih usmeritev študentke spodbujajo k ustanovitvi lastnih podjetij, izpostavlja se tudi pomen podpornega okolja za razvijanje podjetniških idej. Vsebine tipov gospodarskih družb in pojavnih oblik organiziranosti, zadržug v večini primerov ne navajajo, prav tako je v malem deležu predstavljeno polje socialne ekonomije. Participativna ekonomija in solidarnostne ekonomije v strogo ekonomskih smereh popolnoma izostajajo, prva je omenjena v okviru študija sociologije, druga pa v pregledanih gradivih ni bila najdena. Socialna ekonomija, socialno podjetništvo in trajnostno podjetništvo so podzastopani, prav tako ni veliko študijskih vsebin o delavskem soodločanju ter soupravljanju. Sistemi odločanja v organizacijah so predstavljeni na načine, da vodilni ali managerski kader sprejema odločitve, delavke pa niso vključene v procese upravljanja in odločanja. Participacijo delavk smo skoraj večinsko zasledile v predmetih o delovnem pravu, kjer predstavlja element zakonodaje, ki pa, kot vidimo v ostalih predmetih velikokrat izostane. Družbeno odgovorne in trajnostno naravnane podjetniške večšine so prisotne v predmetih Fakultete za socialno delo UL, kjer zaznamo poudarke tudi na sodelovanju delavk v odločanju in participaciji delavk, ekonomski demokraciji, socialni ekonomiji in družbeni odgovornosti. V zastopanosti kod, ki nakazujejo možnosti sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks nekoliko izstopa še Fakulteta za management UP, kjer se v programih pojavlja socialno in trajnostno podjetništvo ter družbena odgovornost, združništvo in participacija delavk.

Kode iz skupine »**participacija v navezavi na javno upravo**« so na nivoju pregledanih materialov zelo malo prisotne. To skupino kod smo v največji meri razširile, saj se v začetku raziskovanja definirane kode niso pojavljale v predmetih. Neenakomerna je tudi prisotnost na fakultetah, različice kod smo zasledile na manj kot polovici pregledanih fakultet. V največji meri se pojavljajo na Fakulteti za upravne vede UL in Fakulteti za družbene vede UL.

Detektirane kode pa v večini primerov zgolj kažejo potencial za vključevanje sodelovalnih in participatornih praks. Beležile smo namreč prisotnost pravno-tehničnih pojmov kot so lokalna samouprava, proračun, javna uprava in upravni postopki, ter pojmov participacija, odločanje, demokracija, zaznale pa smo recimo tudi termin demokratični primanjkljaj/deficit. Na Fakulteti za upravo UL so kode s področja »participacija« zastopane v manjši meri kot kode »gospodarstva in ekonomije«, »zaposlovanja« in »kompetence« ter ne kažejo na visok nivo spodbujanja participatornih

mehanizmov v javni upravi, le v predmetu Lokalno in regionalno upravljanje je ena od vsebin sodobne oblike upravljanja in sodelovanja javnosti na lokalni in regionalni ravni, le nekajkrat pa se omeni participacija. Posredno smo lahko v izbirnem predmetu Kapitalizmi in prihodnost demokracije, Pravne fakultete UM, prepoznale pojme participatorne ekonomije in participatornega proračuna, saj je tudi govora o alternativnih institucionalnih oblikah, ki bi razširile dostopnost ljudem za enakopravno vključitev v produktivne in ustvarjalne aktivnosti ter institucionalnih inovacijah na področju okrepljene ustavne demokracije in svobodne civilne družbe. Na Fakulteti za socialno delo UL je v predmetu Družbena gibanja in globalne neenakosti prisoten pojem samoorganiziranje. Večina prisotnih kod v obravnavanih kontekstih pa ne predvideva participacije in aktivacije ljudi pač pa so tehnično-upravne narave in opisujejo zgolj birokratske postopke na nivoju občin ali države.

Kode iz skupine »**prekarnost**« so v pregledanih predmetih najmanj prisotne ter niso razporejene po vseh fakultetah, prisotnost smo zaznale na manj kot polovici fakultet in v niti petih odstotkih (3,4 %) vseh pregledanih predmetov. Zelo redke so direktne omembe pojmov prekarnost, fleksibilnost, varna prožnost, v času analize pa smo nekatere opise opredelile kot prekarne in fleksibilne oblike dela in tako beležile indirektno pojavnost pojma prekarnost.

Pojem prekarnost je prisoten pri predmetu Delovno pravo na Fakulteti za socialno delo UL in sicer pri obravnavi pogodb o zaposlitvi ter s problematizacijo prikritih delovnih razmer in navidezno samozaposlenih, kar je najbolj konkretna in oprijemljiva omemba na nivoju pregledanih programov in predmetov. Pojem prekarno delo je omenjen v okviru izbirnega predmeta Sociologija dela, Fakultete za management UP, ki obravnava delo in njegovo vlogo v življenju posameznic, prekarne delavke pa so tudi ena od mnogih družbenih skupin v izbirnem predmetu Skupnostni mediji Fakultete za humanistične študije UP, ki jih skupnostni mediji vključujejo. Na Fakulteti za upravo UL je izbirni predmet Socialni vidiki fleksibilnosti na področju dela, kjer je govora o spremembah na področju dela, poleg fleksibilnosti pa se pojavlja koncept varne prožnosti in varna fleksibilnost, na Fakulteti za management UP pa se pri predmetu Pravni vidiki poslovanja med drugim pogovarjajo tudi o tipologiji delovnih razmer in fleksibilnosti delovnih razmer. Posredno pa je prekarnost prisotna le v manj kot 20 predmetih, največkrat na Fakulteti za management UP, Ekonomski fakulteti UL in Fakulteti za socialno delo UL, kjer pa je treba poudariti, da klasifikacija izhaja iz subjektivne ocene raziskovalke. Opise v smeri atipičnih, različnih, sodobnih, novih, drugih, ostalih oblik dela, ostalih oblik zaposlitev, učinkovitega prilagajanja trga dela novim oblikam zaposlovanja, prikritih delovnih razmerij, zakonitih in nezakonitih oblik dela smo opredelile kot prekarno delo. Na opisni ravni pojem zaznamo v študijskih programih, a ni ne ustrezno opredeljen ne ustrezno problematiziran.

Kode iz skupine »**delo, zaposlovanje**« so bile druga najbolj zastopana skupina, a vseeno prisotne v štirideset odstotkov (40 %) manjši meri kot »gospodarstvo in ekonomija«. Zasledile smo jih na treh četrtinah obravnavanih fakultet. V največji meri se pojavljajo na Ekonomski Fakulteti UL, Fakulteti za upravo UL, Fakulteti za socialno delo UL, Pravni fakulteti UL in Fakulteti za družbene vede UL. Delavci so bili najbolj prisoten pojem, ki pa je bil največkrat prisoten posredno. Najbolj prisotna koda iz skupine »zaposlovanje« so bili delavci, ki pa so bile v učnih načrtih in opisih predmetov imenovane človeški viri, kadri, zaposleni, človek pri delu ter večinoma prisotni v povezavi in kombinaciji s kadrovskimi službami in upravljanjem ter potencialom za razvoj. Pojem delavke v študijskih programih ne predstavlja avtonomnih oseb, pač pa sredstvo za doseganje ciljev. Delo, druga najbolj zastopana kategorija se pojavlja v navezavi na psihologijo dela, karierno svetovanje, managementom in ravnanje z ljudmi pri delu, ekonomiko dela, zanemarljive pa so omembe in obravnave dela kot sestavnega gradnika družbene organizacije in posamezničnega življenja. Podobno je tudi zaposlovanje večinoma povezano s kadrovskimi postopki in načini izbora najustreznejših kandidatk, v manj primerih pa kot zaposlitev kot ključen del posamezničnega vsakdana. Pogodbe o zaposlitvi so prisotne kot način, ki opisuje delovno razmerje ter v povezavi z delovnim pravom ali kako drugo managersko-pravno formo. Na enak način pa detektiramo tudi pogodbe civilnega prava. Večina pojavnosti kod s področja zaposlovanja je strogo tehnične narave, vsebin, ki bi študentke opozarjale na problem prekarne dela in pomen delavskih pravic, delovno pravne zakonodaje in delavskega boja ni. Kategoriji delavske in človekove pravice sta umeščeni v programe ekonomije, prava, managementa, uprave in to večinoma v kombinaciji pravic,

odgovornosti in obveznosti v odnosu delodajalka-delavka. Razredni boj zasledimo kot družboslovni koncept obravnavan pri predmetu Obča sociologija, delavski boj in delavsko organiziranje pa glede na učne načrte nista obravnavani temi študija zgodovine, je pa omenjena vloga delavstva. V učnih načrtih je velikokrat direktno prisoten pojem kariere, ki je naveden v dveh kontekstih; ali da študentke spoznajo načine razvoja lastne kariere, identificirajo karierne možnosti ali pa gre za pomoč pri kariernem razvoju drugim v okviru kadrovske službe.

Kode iz skupine »**kompetence**« so bile le nekoliko manj prisotne kot kode iz skupine »zaposlovanje«, pojavljale so se na dobrih treh četrtinah pregledanih fakultet. V največji meri so prisotne na Fakulteti za družbene vede UL in Ekonomski fakulteti UL.

Skupino kod smo zaradi lažjega pregleda nad zastopanostjo pojmov nekoliko razširile in dodatno opredelile različice nekaterih v izhodišču definiranih kod. V mnogih učnih načrtih smo zaznale pojem kritičnost, za katerega pa v opisu ni bilo ustrezne širine in podkrepitve, zato smo ga klasificirale kot kvazi kritičnost, ki ni umeščena v širše kontekstualno polje in ne upošteva družbeno-ekonomsko-političnih dejavnikov. Kvazi kritičnost je bila najbolj prisotna koda te skupine, poleg kvazi kritičnosti pa smo detektirale še kritično mišljenje, ki je bilo ustrezneje umeščeno v učne načrte, iz opisov pa je izhajalo, da so potrebni analitični, logični in primerjalni pristopi, posebej pa smo beležile še kritično analizo, ki se je pojavljala kot teoretski pristop k obravnavanim temam. Predvsem v programu Filozofija na Filozofski fakulteti UL je bilo prisotnih nekaj teorij, na katerih je utemeljena kritična pedagogika in kritična pismenost, zato smo pojavnost beležile kot teoretska polja kritične pismenosti (fenomenologija, hermenevtika, marksizem in kritična teorija, kritična teorija družbe, semiotika, socialna filozofija). V nekaj primerih smo zasledile kvalitetne programe medijske pismenosti, nekoliko je bila prisotna tudi bralna pismenost, kritične pismenosti pa v pregledanih programih nismo našle. Pedagoške smeri sestavljajo različne pedagoške, andragoške in didaktične vsebine, kritična pedagogika pa ni bila nikjer niti omenjena, zato smo beležile pedagoške teorije in kjer specifična teorija ni posebej opredeljena (primerjalna pedagogika, obča andragogika, pedagoški koncepti,..) obstaja možnost, da se študentke srečajo tudi s konceptom kritične pedagogike. Po zastopanosti sta na drugem in tretjem mestu pojma inovativnost in ustvarjalnost, ki se pojavljata v različnih kontekstih – od delovanja in razmišljanja do načinov produkcije, poučevanja, razvijanja karier, poslovnih ter podjetniških idej in inoviranja. Nekoliko manj pa sta direktno prisotna sodelovanje in solidarnost, sodelovanje smo beležile tudi posredno. Opisi skupinska ustvarjalnost, procesi delovnih skupin, skupinski procesi, delo v skupini, timsko delo so bili bolj prisotni v učnih načrtih kot pojem sodelovanje kot tak.

Področje: NEFORMALNA USPOSABLJANJA IN IZOBRAŽEVANJA

(javno so/financirani programi in projekti)

Opis vzorca

Vzorec za iskanje neformalnih usposabljanj in izobraževanj smo omejile po naslednjih kategorijah: so neformalna usposabljanja in izobraževanja (v nekaterih virih pojma usposabljanja in izobraževanja nista ločena, ampak uporabljana kot sinonima); so izvedena oziroma izbrana za financiranje v letih 2018/2019/2020; so vsaj delno javno financirana (npr. iz nacionalnih ali EU virov) ali so vsaj strateško umeščena v javne politike, tudi če so za uporabnice delno plačljiva; ter da presegajo zgolj informativni nivo, torej so daljša od zgolj kratke predstavitve določene vsebine.

Opis pristopa

Za strateško umeščenost iskanih vsebin v javno financiranje z evropskimi viri smo pregledale Operativni program 2014-2020 (v nadaljevanju OP). Pregled OP je pomemben z dveh vidikov, prvič, da se pokaže splošna pojavnost iskanih vsebin v sedemletnem finančnem okviru, vendar gre tukaj samo za posredni pokazatelj na to, ali so morda te vsebine vključene v financiranje usposabljanj in izobraževanj. Drugič, bolj neposredna vključitev teh vsebin prav na področju krepitve znanj (usposabljanja in izobraževanja). Posebej smo poleg OP ugotavljale umeščenost iskanih vsebin še v druge strateške dokumente: v Strategiji razvoja Slovenije 2030, v prvih osnutkih strateških dokumentov za novo finančno perspektivo EU 2021-2027 ter v evropskem načrtu za okrepanje po pandemiji. Pregledu umestitve vsebin v OP je sledilo raziskovanje konkretne pojavnosti iskanih vsebin v posameznih razpisih EU skladov in ministrstev. Pri ministrstvih so določeni razpisi vezani samo na državna (proračunska) sredstva, torej niso vezani na OP. Za iskanje javnega financiranja iskanih vsebin smo pregledale razpise ministrstev preko iskalnika gov.si (po določenih kodah) ter dodatno še razpise Evropske komisije preko portala <https://www.eu-skladi.si/sl/razpisi>.

Z iskanjem konkretnih projektov in programov preko iskalnika google (po določenih kodah) smo iskale neformalna usposabljanja, ki so jih v Sloveniji v zadnjih treh letih izvedli različni izvajalci, zasebni in javni.

Posebej smo pregledale javno evidenco neformalnega izobraževanja ISIO (Informiranje in svetovanje v izobraževanju odraslih), ki jo vodi Andragoški center Republike Slovenije, ter katalog za dodatna usposabljanja učiteljev KATIS (Katalog programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja).

Posebnosti

Pri raziskovanju umeščenosti vsebin izobraževanja in usposabljanja na področju participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks v strateške dokumente in pri javnih razpisih ministrstev in drugih javnih subjektov moramo upoštevati, da je težko prepoznati, kdaj je vsebina umeščena v kontekstu izobraževanja in usposabljanja o teh vsebinah, kdaj pa izključno za druge namene, npr. praktične izvedbe projektov s temi vsebinami. Včasih so te vsebine omenjane kot horizontalne tematike in je prav tako težko ugotoviti, ali to vodi h konkretnemu financiranju izobraževanja in usposabljanja o teh vsebinah. Javni razpisi sicer izobraževanje in usposabljanje pričakujejo ali celo zahtevajo vsaj kot manjšo aktivnost prijavljenih projektov v rubrikah promocije, ozaveščanja ipd.

Rezultati v tabeli

PREGLEDANI VIRI	Količina/tip pregledanih virov	Vsebinske ugotovitve in pojasnila
Strateški dokumenti	<p>Operativni program 2014-2020 (OP)</p> <p>Strategija razvoja Slovenije 2030 (SRS)</p> <p>Evropska kohezijska politika 2021-2027 (EKP 21-27) ter</p> <p>New Generation Europe - sklad za okrevanje po pandemiji (NG EU)</p> <p>Nacionalni Načrt za okrevanje in odpornost</p>	<p>OP: v Operativnem programu 2014-2020 med 11 osmi obstajajo celotne osi, ki so namenje različnim vsebinam usposabljanja (posredno ali neposredno), hkrati pa je usposabljanje pogosto del posameznih vsebin kot del aktivnosti, ki so lahko upravičene za financiranje v okviru podprtih operacij financiranih v skladu z OP. Velik del vsebin, ki jih iščemo, je v OP prisoten, še posebej vsebine vezane na konkurenčnost, podjetništvo (tudi socialno ekonomijo), inovativnost (tudi družbene inovacije). Del vsebin vezan na ekonomsko demokracijo, preknost, kritično pismenost, človekove pravice in povezane teme pa ni prisoten.</p> <p>SRS 2030: Strategija razvoja Slovenije je najvišji strateški dokument na nacionalnem nivoju. V določenem obsegu vsebuje vse vsebine, ki jih iščemo, vendar bolj na nivoju splošnih vrednot in ciljev, manj na nivoju zahteve po izobraževanju in usposabljanju na tem področju.</p> <p>EKP 21-27 in NG EU: Evropska kohezijska politika in sklad za okrevanje po pandemiji sta še (delno) odprta procesa. Čeprav so strateški dokumenti na ravni EU že sprejeti, pa so ključni nacionalni dokumenti v tej zvezi še v pripravi. Vsebine, ki jih iščemo, so slabo prisotne. Poudarek je na gospodarskem in podjetniškem okrevanju in ne na opolnomočenju družbe, čeprav eden od skladov v imenu vsebuje tudi pojem "resilience", torej odpornost, česar brez opolnomočenja skupnosti ni možno doseči. Potrjen je nacionalni Načrt za okrevanje in odpornost, kjer je glede krepitev znanja in kompetenc poudarek predvsem na digitalnih kompetencah in večanju zaposljivosti in konkurenčnosti.</p>
Javni razpisi v Sloveniji 2018-2020	<p>Portal gov.si https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/ (vsa ministrstva Republike Slovenije)</p> <p>Portal razpisov iz Evropskih strukturalnih in investicijskih skladov https://www.eu-skladi.si/sl/razpisi</p> <p>Letno poročilo ARRS (primer poročila 2019)</p>	<p>Pregledale smo celoten zbir razpisov na portalu gov.si za obdobje zadnjih treh let, torej od 2018 do 2020. Našle smo 16 javnih organov (ministrstev, agencij, javnih zavodov, uradov ipd.), ki razpisujejo (redno ali občasno) razpise, ki omogočajo financiranje projektov in programov, ki so neposredno ali posredno namenjeni usposabljanju in izobraževanju vsebin, ki so predmet naše analize. Viri teh razpisov so večinoma kombinacija evropskih skladov in proračunskih sredstev, v redkih izjemah so viri samo proračunska sredstva. Pregledale smo tudi letno poročilo Agencije za raziskovalno dejavnost RS za leto 2019, da ocenimo prisotnost iskanih vsebin v programski politiki javne agencije na področju raziskovanja.</p>
"Google iskanje" programov in projektov (neformalna usposabljanja) v Sloveniji 2018-2020	<p>Iskanje po kombinaciji iskalnih kod + usposabljanje + projekt.</p> <p>Rezultatov je nepreštevno.</p>	<p>Izvedle smo iskanje v brskalniku Google, brez prijave v račun. Pregledale smo prvih deset strani zadetkov pri vsakem iskanju po izbranih kodah v kombinaciji s pojmi usposabljanje in izobraževanje.</p> <p>Ugotovitev ni bilo smiselno beležiti ločeno po sklopih, ker so isti projekti najdeni v več sklopih.</p> <p>Kjer je znano ime projekta, smo beležile najprej ime projekta (izvajalka pa v oklepaju), kjer ni znan poseben projekt ali je več različnih projektov pri isti izvajalki, smo beležile izvajalko.</p> <p>Po tem ključu iskanja smo pregledale 19 projektov, ki nam jih je ponudil brskalnik, ter več kot 30 organizacij in mrež organizacij, ki področno pokrivajo tematike z iskanih vsebinami.</p> <p>Opombe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - veliko zadetkov iskanja ponudi projekte pred letom 2018, veliko tudi iz finančne perspektive 2007-2013. - zavedamo se omejenosti nabora najdenih programov in projektov neformalnega usposabljanja preko brskalnika Google. Na ta način najden vzorec nam vseeno lahko služi za oceno, da so vsebine, ki jih iščemo, deloma prisotne v neformalnem usposabljanju in da na relevanten način dopolnjujejo formalno izobraževanje, ali ga glede iskanih vsebin v nekaterih primerih celo prehitujejo. <p>Skupna metodološka opomba: pri spletnem brskanju za iskanje neformalnih usposabljanj je bilo v iskanju poleg izbranih kod potrebno dodati še predselekcijo s kodo "usposabljanje", saj sicer najdemo številne rezultate z iskanih vsebinami, vendar niso vezane na usposabljanje in izobraževanje o teh vsebinah, temveč na te vsebine v drugih kontekstih.</p>

Evidence javno veljavnih programov ali javno evidentiranih programov neformalnega usposabljanja in izobraževanja	ISIO - Informiranje in svetovanje v izobraževanju odraslih isio.acs.si (Andragoški center Slovenije)	Programi, ki jih beleži katalog/evidenca ISIO so: javno veljavni programi; programi za pridobitev formalne izobrazbe; NPK (nacionalna poklicna kvalifikacija) programi; programi za dopolnilno izobraževanje. Po izbranih kodah smo pregledale naslove preko 3000 programov, ter vsebinski iskalnik po vsebinah programov.
Katalog nadaljnega izobraževanja in usposabljanja učiteljev	Pregled kataloga KATIS za nadaljnje izobraževanje in usposabljanje učiteljev https://paka3.mss.edus.si/katis/Uvodna.aspx	KATIS katalog je pregledan po temah (iskalnik pojmov omogoča spletna stran). Iskale smo programe, ki vsebujejo izbrane kode v naslovu programa ali v opredelitvi teme; posebej smo izpisale pojme, ki se pojavijo, a ne v naslovih programov ali izpostavljenih temah. V programih v KATIS katalogu se močno pojavljajo kode vezane na kompetence, sodelovanje, kreativnost, kariero, inovativnost, delno tudi na participacijo in aktivacijo, v minimalni meri tudi socialno podjetništvo. Povsem spregledane so vsebine vezane na prekarnost in delavske pravice ter širše pojme demokracije, ki presegajo aktivno državljanstvo.

Povzetek (kvantitativne in kvalitativne ugotovitve) glede prisotnosti vsebin participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks v neformalnem usposabljanju in izobraževanju

POJAVNOST ISKANIH VSEBIN V STRATEŠKIH DOKUMENTIH:

Pojavnost iskanih vsebin v Operativnem programu za obdobje 2014-2020

- celotna os 10: "Znanje, spretnosti in vseživljenjsko učenje za boljšo zaposljivost" je namenjena izobraževanju in usposabljanju, vendar s poudarkom "za zaposljivost", ne na splošno ali za kakšne druge cilje (npr. za opolnomočenje prebivalc in skupnosti). Tu so omenjene naslednje iskane vsebine: kritično in kreativno razmišljanje, podjetnost, inovativnost, ustvarjalnost;
- pojem zadrug in socialnih podjetij je na več mestih omenjen med upravičenci; sicer posebej omenjene neprofitne zadrug in socialna podjetja v navezavi na socialno vključevanje ter energetske in stanovanjske zadrug v navezavi na obnovljive vire ter učinkovito rabo energetskih virov. V prednostni osi 9: "Socialna vključenost in zmanjševanje tveganja revščine" je poseben cilj "Spodbujanje socialnega podjetništva in poklicnega vključevanja v socialna podjetja ter socialnega in solidarnega gospodarstva";
- pojma participativni proračun ter stanovanjske kooperative sta omenjena v navezavi na krepitev javne uprave;
- v osi 11: "Pravna država, izboljšanje institucionalnih zmogljivosti, učinkovita javna uprava, podpora razvoju NVO ter krepitev zmogljivosti socialnih partnerjev" se pojavi pojem participativnega upravljanja, v smislu krepitev NVO za le-to, ter pojem "sodelovanje pri oblikovanju javnih politik" v smislu krepitev socialnih partnerjev za le-to;
- pojem družbene inovacije predstavlja posebno podpoglavje v vseh 11 prednostnih oseh OP-ja. V tej zvezi se inovativnost pojavlja tudi kot kompetenca;
- pojem start-up nastopa v posebnem cilju v prednostni osi 3: "Dinamično in konkurenčno podjetništvo za zeleno gospodarsko rast"; posebej je omenjeno usposabljanje za start-upe;
- pojem konkurenčnost je omenjen več kot 100-krat, pojem trg dela več kot 50-krat; pojem kariera je močno zastopan v osi 8: "Spodbujanje zaposlovanja in transnacionalna mobilnost delovne sile" in sicer predvsem v kontekstu "karijerne orientacije" ter ohranjanja in nadgradnje ukrepov kariernih centrov. V tej osi se pojavi tudi pojem prožnosti v smislu "večanje prožnosti podjetij in zaposlenih";
- pojmi ekonomska demokracija, soupravljanje, prekarnost, fleksibilnost, delavski-, stavka, človekove pravice, kritična pismenost, medijska pismenost niso omenjeni.

Operativni program 2014-2020, ki je še vedno aktualen, ker velik del sredstev iz te finančne perspektive še ni porabljen, je kljub umankanju določenih vsebin še vedno zelo primerna podlaga za pripravo javnih razpisov (na strani ministrstev) ter projektov za prijavo na centralizirane razpise (s strani upravičencev), da izpostavijo določene iskane vsebine ter podprejo projekte neformalnega

usposabljanja. OP 2014-2020 kljub vsemu lahko služi (z nekoliko prilogajenim pristopom) kot primeren dokument za strateško umeščanje in utemeljitve prijav projektov in operacij na državne ali EU razpise.

Pojavnost iskanih vsebin v Strategiji razvoja Slovenije do leta 2030

- “demokratsko odločanje in soupravljanje družbe” je v samem osrednjem cilju strategije;
- cilj strategije, usklajen s SDG (United Nations Sustainable Development Goals), posamična cilja 16 in 17: “z nadaljevanjem razvoja in uveljavljanjem standardov participativne demokracije z doslednim vključevanjem deležnikov v vse stopnje oblikovanja in spremljanja politik, z izobraževanjem o pomenu naštetega, z opolnomočenjem državljanov, dostopnostjo in odprtostjo podatkovnih zbirk”;
- družbene inovacije za doseg cilja 3: “Dostojno življenje za vse”, s krepitvijo sodelovanja, solidarnosti in prostovoljstva, tudi s spodbujanjem družbenih inovacij;
- “izboljšati sisteme varne prožnosti” pri cilju 7: “Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta”;
- človekove pravice so omenjene v cilju 10: “Zaupanja vreden pravni sistem” in 11: “Varna in globalno odgovorna Slovenija”;
- konkurenčnost je močno prisotna v navezavi na razvoj gospodarstva in ne kot večšina;
- inovativnost med zaposlenimi (v navezavi na javne storitve);
- cilj 2: “Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo” pravi: “Cilj bomo dosegli z vseživljenjskim učenjem in usposabljanjem kot vrednotama, ki krepita ustvarjalnost, inovativnost, kritično razmišljanje, odgovornost in podjetništvo ... // ... ter vključitvijo teh vsebin v programe izobraževanja na vseh ravneh”; tukaj tudi pojem aktivno državljanstvo;
- solidarnost je omenjena kot vrednota.

Čeprav v SRS določene kode iskanih vsebin sploh niso omenjene (npr. prekarnost, zadružništvo) pa prepoznavamo, da so posredno ali povezano omenjene vse iskane vsebine. SRS je kot dokument lahko dobra strateška opora za pripravo programov, za pripravo delnih strategij ter za utemeljevanje prijav projektov na centralizirane razpise EU ipd.

Pojavnost iskanih vsebin v Evropski kohezijski politiki 2021-2027 (EKP 21-27) ter New Generation Europe - skladu za okrevanje po pandemiji “NG EU”

EKP navaja dva cilja politik, ki sta zanimiva za naše iskane vsebine:

CP1: “Pametnejša Evropa s spodbujanjem inovativne in pametne gospodarske preobrazbe” navaja vsebine: inovacije, znanje, kompetence;

CP4: “Bolj socialna Evropa z izvajanjem evropskega stebra socialnih pravic” navaja vsebine: trg dela, socialne inovacije, učenje, veščine, socialna vključenost.

NG EU predvideva določene stebre razvoja, ki so zanimivi za naše iskane vsebine:

- Recovery and Resilience (RRF) steber, ki se nanaša na reformo trga dela, t.j. steber “Izobraževanje - na znanju temelječa družba” zavzema 19 % sklada (326 mio €); nanaša se pretežno na znanje in kompetence za zaposljivost in digitalizacijo;
- steber RRF “Podporno okolje za podjetja” zavzema 11 % (188 mio €);
- MGRT za RRF predlaga različne “alternativne vrste podjetništva”;
- nacionalni Načrt za okrevanje in odpornost glede krepitve znanja in kompetenc daje poudarek predvsem na digitalne kompetence in večanje zaposljivosti in konkurenčnosti. Zadruga so omenjene v kontekstu zelenih energij.

EKP 21-27 vsebuje dva cilja s področja krepitve znanja in krepitve socialne pravičnosti, ki bi potencialno lahko vključila konkretne vsebine s področja participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks. Oba cilja sta sicer oblikovana na način, da je znanje (usposabljanje in izobraževanje) predvideno kot sredstvo za krepitev zaposljivosti, za krepitev gospodarstva in družbene kohezije, ne pa kot znanje za krepitev demokratičnosti, participacije in opolnomočenje skupnosti. Umestitev iskanih vsebin bo torej zahtevala od prijaviteljev projektov nekoliko prilagojene umestitve in utemeljitve. Podobno velja za NG EU sklad za okrevanje po pandemiji, ki prav tako vključuje veliko vsebin krepitve znanja in veščin, a pretežno za krepitev gospodarske aktivnosti. Tudi znanja na področju digitalizacije

so opredeljena s cilji krepitve gospodarstva; tudi zeleni prehod je opredeljen s cilji krepitve zelenega gospodarstva. Skratka, z vidika ciljev so prihodnja sredstva EU (EKP in NG EU) opredeljena, kot pričakovano, z gospodarskimi cilji, vendar pa vseeno vsebujejo določene pojme vezane na naše iskane vsebine, ki bodo vsaj posredno omogočali umeščanje teh vsebin v operacije za financiranje s temi viri.

Pojavnost iskanih vsebin v javnih razpisih ministrstev, javnih agencij in drugih javnih subjektov (2018-2020):

- MGRT (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RS): dvakrat razpis za mentorske sheme za socialna podjetja in zadruga (poudarek na izobraževanju in usposabljanju); skupaj s SPS (Slovenski podjetniški sklad) vsako leto dva razpisa za start-up (za zagon in razvoj; vključuje usposabljanje; tudi za zadruga); vsako leto razpis za inkubatorje za start-up in inovativna podjetja; enkratni razpis za SRIPE (povezovanje, sodelovanje); vsakoletni razpisi za skupne nastope na trgu (povezovanje, sodelovanje, konkurenčnost); enkrat v obdobju sedemletne perspektive poziv za razvoj regij (dogovor 2018); enkrat razpis za socialna podjetja in zadruga, mladinske zadruga in razpis "Z zadrugami nad prekarno delo".
- MIZŠ (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS): vsakoletni razpisi za izobraževanje odraslih; za izpopolnjevanje strokovnega kadra v šolstvu; informiranje in svetovanje v izobraževanju (ISIO). Pri vseh razpisih poudarek na: kompetence, pismenost, kariera.
- MDDSZ (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti RS): redni razpisi za karijerne centre za mlade; za socialno aktivacijo; za krepitev kompetenc zaposlenih; za komunikacijske kampanje za znanje na delovnih mestih ipd. (področje kompetenc, trga dela, kariere).
- MJU (Ministrstvo za javno upravo RS): občasni razpisi za NVO-je in podporno okolje za NVO (sodelovanje, povezovanje, participacija NVO, inovativnost).
- MK (Ministrstvo za kulturo RS): razpis za center za kreativnost (start-up, podjetništvo, ustvarjalnost, inovativnost, kreativnost, sodelovanje, mediji, zaposlovanje). Tudi občasni razpisi na področju romske skupnosti in kulture (ustvarjalnost, človekove pravice).
- MZ (Ministrstvo za zdravje RS): občasni razpisi za pomoč žrtvam trgovine z ljudmi (opolnomočenje delavcev, človekove pravice).
- Urad Vlade Republike Slovenije za oskrbo in integracijo migrantov: razpis za opismenjevanje migrantov (bralna pismenost).
- Urad Vlade RS za komuniciranje: razpis za sofinanciranje ozaveščevalnih in izobraževalnih projektov NVO (medijska pismenost, ozaveščanje za preprečevanje prisilnega dela, človekove pravice, kritično razmišljanje).
- Urad RS za mladino: razpis "Krepitev kompetenc mladih skozi aktivno državljanstvo za večjo zaposljivost" (aktivno državljanstvo, zaposlovanje, trg dela, inovativnost, kompetence).
- MKGP (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS): stalna podpora razvoju delovanja LAS/ CLLD (povezovanje, sodelovanje, participacija); občasni razpisi za krepitev združništva (kmetijske zadruga).
- ZRSZ (Zavod RS za zaposlovanje): več razpisov vsako leto za praktično usposabljanje pri delodajalcih (tudi s področja socialnega podjetništva); razpisi na področjih kompetence, usposabljanje na delovnem mestu.
- SPIRIT (Javna agencija RS za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije): več razpisov vsako leto: inovativnost, zaposlovanje, konkurenčnost.
- SVRK (Služba Vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko): posredno za Interreg programe z Madžarsko in Avstrijo: sodelovanje, zaposlovanje, vključevanje v javne politike, inovativnost.
- Interregi Alpe, Jadran, Mediteran: več razpisov: inovativnost, upravljanje, sodelovanje, načrtovanje javnih politik, pri Jadranu tudi socialne inovacije.
- Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad RS: več razpisov: kompetence, trg dela, zaposlovanje, inovativnost (tudi kompetenčni centri preko tega).
- Movit (Erasmus, Mladi v akciji): participacija, aktivno državljanstvo, demokracija.
- ARRS (Agencija za raziskovalno dejavnost RS): med cilji razpisov tudi: "učenje za in skozi vse življenje", vendar minimalna pojavnost naših kod v npr. letnem poročilu 2019: socialne

kompetentnosti, inovativnost, državljanski nacionalizem (financirana ena publikacija). Odsotnost ostalih kod: npr. demokracija, socialno podjetništvo/ekonomija, družbene inovacije, participacija, soodločanje, soupravljanje, človekove pravice, delavske pravice, ustvarjalnost, kreativnost, kritično mišljenje/pismenost. Sodelovanje le v kontekstu dela, ne kompetenc, zaposlovanje le v navezavi na projekte. Razdelitev virov: 25 % družboslovje in humanistika in interdisciplinarne raziskave, 75 % naravoslovje in tehnika in medicina in biotehnika.

Glede razpisanih virov za financiranje projektov in programov v navezavi na usposabljanje in izobraževanje s strani ministrstev in javnih agencij in drugih javnih organov lahko strnjeno povzamemo, da se nekatere naše iskane vsebine sicer pojavljajo, vendar gre za močno povezanost pojavnosti vsebin s cilji večanja zaposljivosti ali krepitve konkurenčnosti gospodarstva. Močno manjka financiranje teh vsebin z namenom krepitve ekonomske demokracije nasploh, participativne družbe nasploh, za namene opolnomočenja skupnosti in za namene krepitve posameznic v kritičnem mišljenju, kritični pismenosti ter veččinah potrebnih za razvoj in sodelovanje v participativnih ekonomijah. Najbolj pa manjka financiranje vsebin s področja delavskih pravic v navezavi na aktualni problem prekarnosti.

Rezultat “Google iskanja” programov v Sloveniji 2018-2020 nam je ponudil naslednje primere neformalnih usposabljanj:

- COOPilot projekt (Kreaktor): zadružništvo, socialno podjetništvo, sodelovanje;
- Sociolab projekt (CAAP, Prizma, PIP idr.): socialno podjetništvo, zadružništvo, družbeno inoviranje, socialna ekonomija;
- Združimo se! projekt (Pekarna Magdalenske mreže, CAAP, DOPD): zadružništvo, socialno podjetništvo, kritično mišljenje, kritična pismenost, participacija, prekarnost, delavske pravice, zaposlovanje, ekonomska demokracija;
- Zadružna zveza Slovenije: redno usposabljanje za zadružništvo;
- Društvo Odnos: socialno podjetništvo, zadružništvo, trg dela, zaposlovanje, pismenost;
- LAS (Lokalne akcijske skupine), več LAS-ov v letih 2014-2020: socialno podjetništvo, zadružništvo;
- Akupara projekt (Društvo Terra Vera): socialno podjetništvo, zadružništvo, trg dela, kompetence, zaposlovanje;
- Zens (Združenje za energetske neodvisnost Slovenije): energetske zadruge, ekonomska demokracija;
- Cooperative Campus projekt (Primorski tehnološki park): podjetništvo, socialno podjetništvo, zadružništvo, ekonomska demokracija;
- PINA: zadružništvo (stanovanjsko), participacija mladih v procesih odločanja, aktivacija mladih, medijska pismenost mladih, kritično razmišljanje v mladinskem delu;
- Tapos - od rutke do službe projekt (Taborniki Slovenije): trg dela, zaposlovanje, zadružništvo, kompetence, kariera;
- Mladinska mreža Mama: digitalna participacija, kompetence, participacija mladih;
- Inkubator 4.0: družbena participacija mladih, finančna pismenost, prekarno delo;
- Sindikat Mladi plus: participacija, prekarnost, delavski boj, trg dela, delavske pravice, kritično mišljenje, aktivno državljanstvo, zaposlovanje;
- Most projekt (Mladi Šentjur, mladinski center, RRA Zasavje): participacija mladih v lokalnem okolju, kompetence, zaposlovanje,
- opin.me projekt: orodje za participacijo mladih;
- S smehom nad prekarno delo projekt (Zavod Nefiks): prekarnost, prekarno delo;
- Create Responsible projekt (Zadruga odgovorni ustvarjalci): prekarnost, zadruga, solidarnost, demokratičnost (rezultat projekta »S kreativnim vključevanjem do dostojnega dela« MGRT ESS za aktivacijo in socialno vključenost ciljne skupine prekarne delavcev);
- PYLE projekt (Zavod BOB idr.): fleksibilizacija trga dela, zaposlovanje, prekarnost;
- Model M program (IRDO idr.): zaposlovanje mladih, kompetence, kariera, samo-zaposlovanje;
- Amnesty International: človekove pravice, participacija;
- Limit (Ljubljanska mreža info točk za mladinske organizacije): usposabljanje v okviru globalnega

- učenja: človekove pravice (izvajalec Amnesty International);
- Mladinski svet Slovenije: človekove pravice, participacija mladih, aktivno udejstvovanje;
 - Akademija Amnesty projekt (Amnesty International): aktivno državljanstvo, človekove pravice;
 - Legebitra: človekove pravice;
 - Varuh človekovih pravic ("train the trainers" program): človekove pravice;
 - Sloga: usposabljanje za mladinske delavce: participacija, kompetence;
 - Inštitut RS za socialno varstvo: usposabljanje in uvajalni seminar o orodju za oceno participacije otrok;
 - Zavod Apis: pismenost migrantov, participacija;
 - Mednarodna poletna šola politične ekologije (Umanotera, Focus itd): participacija, demokracija, kritično mišljenje, solidarnost;
 - Šola za ravnatelje (solazaravnatelje.si): krepitev participacije strokovnih delavcev pri načrtovanju ciljev;
 - MC Idrija: participacija mladih;
 - tuditi.si: v okviru globalnega učenja: participacija, soustvarjanje;
 - Društvo Asociacija: ustvarjalnost, sodelovanje, zaposlovanje;
 - Skavti: človekove pravice;
 - Mirovni inštitut: človekove pravice, kritično mišljenje, participacija, demokracija;
 - Upravna akademija MJU: človekove pravice;
 - Zavod RS za šolstvo: usposabljanje učiteljev: človekove pravice;
 - Zveza svobodnih sindikatov Slovenije in drugi sindikati: usposabljanja: človekove pravice, pravice delavcev, trg dela, fleksibilizacija trga dela, zaposlovanje, delavski boj, stavka, ekonomska demokracija, soodločanje, soupravljanje;
 - Društvo Parada ponosa: človekove pravice;
 - Humanitas: usposabljanja na področju globalnega učenja: človekove pravice;
 - First projekt (Skupnost centrov za socialno delo): človekove pravice v navezavi na žrtve nasilja in socialno varstvo; tudi pravno varstvo v skrbstvu (npr. zveza Sožitje);
 - #jezikzavolitve projekt (izvajala Pekarna magdalenske mreže za MKC Maribor): kritična pismenost, kritično mišljenje;
 - več Erasmus projektov vezanih na izobraževanje (OŠ, SŠ, VŠ) iz EU virov na temo: kritično mišljenje, kritično branje in razumevanje, pismenost;
 - več Ljudskih univerz: pismenost, kritično branje in razumevanje;
 - RRA-ji (Regionalne razvojne agencije) in SPOT točke (nekdanje VEM točke): večina jih ponuja temeljne informacije za ustanovitev socialnega podjetja, manj za zadruge;
 - redni, čeprav ne pogosti, programi usposabljanj se izvajajo pri podpornih organizacijah: CAAP, Pekarna Magdalenske mreže, DOPD, RISE, Pina, ZSES, Poligon, Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, in sicer z vsebinami: združništvo, socialno podjetništvo, prekarnost, trg dela, zaposlovanje, ekonomska demokracija, participativni proračun, delavske pravice, kritična pismenost. Ker so to vsebine konzorcijski partnerjev, ki delamo to raziskavo, so prav pri teh organizacijah in njihovih projektnih partnerjih pogostejša tovrstna usposabljanja. DOPD s SOS in več občinami izvaja usposabljanja o participativnem proračunu v sklopu uvedbe participativnega proračuna v občinah. Gibanje za dostojno delo in socialno družbo izvaja usposabljanja na teme prekarnost, prekariat, fleksibilizacija trga dela, liberalizacija trga dela/dela in vsi ostali pojmi iz analize vezani na delavske pravice. Pekarna Magdalenske mreže pa vsebine kritična pismenost, kritično mišljenje, medijska pismenost, človekove pravice, delavske pravice in druge vsebine, ki so predmet te analize. CAAP pa izvaja usposabljanja za združništvo, socialno podjetništvo, socialno ekonomijo, družbeno inoviranje.

Če povzamemo nekaj sklepov glede najdenih projektov in programov neformalnih usposabljanj v navezavi na naše iskane vsebine v zadnjih treh letih:

- veliko teh usposabljanj je eksplicitno namenjenih mladim in mladinskim delavkam (sploh glede vsebin zaposlovanja ter kritičnega mišljenja);
- večinoma gre za enkratno izvedbo usposabljanja (enodnevnih ali večdnevni, redkeje večtedenskih

ali večmesečnih). Izjemoma nekaj primerov večletnih, a še vedno projektnih vsebin. Redke izjeme s stalno ponudbo usposabljanj npr. združna zveza za svoje člane ipd. Velika večina (skoraj vsa) usposabljanja so financirana iz projektnih virov, torej že zaradi načina financiranja nimajo programske stalnosti;

- v večini primerov so upravičene uporabnice oziroma slušateljice usposabljanj opredeljene v vabilu (npr. mlade, brezposelne, zaposlene v javni upravi, članice neke mreže, mladinske delavke, strokovne delavke ipd.). Ker gre za usposabljanja, ki so financirana iz javnih virov glede na upravičenke, je to tudi pogoj za vključitev;
- izrazito se kaže, da je večina razpisov javnih virov opredeljena s cilji večanja zaposljivosti in konkurenčnosti, zato so usposabljanja s svojimi vsebinami podrejena tem ciljem.

Pojavnost iskanih vsebin v ISIO - Evidenci javno veljavnih programov ali javno evidentiranih programov neformalnega usposabljanja in izobraževanja:

Prisotnost iskanih vsebin je minimalna, vseeno pa smo med preko 3000 programi našle tudi nekaj programov z vsebinami: branje in pismenost, demokracija v šoli, ekonomija, kompetence, kariera, izobraževanje za demokracijo, aktivno državljanstvo, kreativnost in ustvarjalnost, podjetništvo, inovativnost, novinarstvo, trg dela, učinkovito argumentiranje (kot del retorike), tisk in mediji. Med ISIO evidentiranimi programi so izmed iskanih vsebin najbolj prisotne vsebine vezane na kompetence ustvarjalnosti, podjetništva in inoviranja. Najbolj manjkajo vsebine s področja kritičnega mišljenja/pismenosti, delavskih pravic in prekarnosti ter ekonomske demokracije in participativne ekonomije.

Pojavnost iskanih vsebin v KATIS - Katalogu nadaljnega izobraževanja in usposabljanja učiteljev:

V naslovih programov v katalogu smo zasledile veliko naših iskanih vsebin:

- sodelovanje v navezavi na ranljive skupine;
- ustvarjalni pristopi pri poučevanju literature;
- lažne novice in medijska pismenost;
- vzpostavljanje skrbnega in sodelovalnega mišljenja v razredu na osnovi konceptov filozofije za otroke;
- učenec, dijak - odgovoren državljan: metode in pristopi pri spodbujanju aktivne družbene participacije;
- trendi v poučevanju državljanske vzgoje s pomočjo IKT;
- nadgradnja pedagoških in strokovnih znanj - seminar za mentorje učnih podjetij: socialno podjetništvo in združništvo;
- glas učenca - participativni načini poučevanja in učenja;
- šola in vrtec skozi ogledalo (soustvarjanje in soodločanje);
- sodobni pristopi in pripomočki k vseživljenjski karierni orientaciji v osnovni in srednji šoli;
- kritična in medijska pismenost.

Kode, ki se pojavljajo v navezavi na več programov: sodelovanje, povezovanje, ustvarjalno, sodelovalno, kreativno, karierna orientacija, podjetnost in inovativnost.

Druge najdene kode v vsebinskih opisih programov (ne v naslovih ali izpostavljenih temah): podjetništvo in podjetnost, inovativnost, solidarnost, zaposlovanje, aktivno državljanstvo, človekove pravice, tekmovalnost, samoiniciativnost, kritično mišljenje/razmišljanje, pismenost, kompetence.

Kode, ki se ne pojavijo: demokracija, socialna ekonomija, participativni proračun, družbene inovacije, start-up, fleksibilnost, prekarnost, trg dela, varna prožnost, delavske pravice, delavski boj, stavka, konkurenčnost.

V Katis katalogu so med iskanimi vsebinami najbolj prisotne vsebine vezane na kompetence ustvarjalnosti, deloma tudi na kritično mišljenje in participacijo. Zelo manjkajo vsebine s področja prekarnosti, delavskih pravic in ekonomske demokracije.

SMERNICE ZA IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE NA PODROČJU RAZVOJA PARTICIPATORNIH IN SODELOVALNIH DRUŽBENO-EKONOMSKIH PRAKS:

1. Smernice za učne načrte v osnovnih šolah

	Problem glede trenutnega stanja	Željeno stanje	Kdo	Rok ali trajanje
Dopolnitev razumevanja kritičnega mišljenja z vključitvijo konceptov kritične pismenosti	Trenutno razumevanje kritičnega mišljenja se preveč omejuje na mehanične tehnike argumentiranja, logike in sklepanja, za katere vidimo, da niso zadostne za samoobrambo pred propagandnimi manipulacijami.	Razumevanje kritičnega mišljenja se dopolni s koncepti kritične pismenosti in se posledično v vseh učnih načrtih, kjer je cilj učenje kritičnega mišljenja, to poučuje tudi skozi metode in koncepte kritične pismenosti.	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, pripravljalka učnih programov, učiteljice	Do 2023 in kasneje ob priložnostih.
Dopolnitev učnih načrtov v točkah, kjer se ukvarjajo z gospodarstvom.	Učni načrti trenutno popolnoma izpustijo vse oblike neprofitne gospodarske dejavnosti in skoraj popolnoma izpustijo vse oblike gospodarske dejavnosti, ki so organizirane demokratično.	Učni načrti se dopolnijo, da poleg razlag kapitalskih družb vključijo tudi zadružna podjetja, neprofitna podjetja, socialna podjetja. Ob vprašanih delavskega organiziranja in delovnih pogojev se doda možnost ekonomske demokracije.	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, pripravljalka učnih programov	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljal učne načrte
Dopolnitev učnih načrtov v točkah, kjer se ukvarjajo z razlago političnega sistema ter aktivnim državljanstvom.	Učni načrti trenutno ne vključujejo razlag mehanizmov direktne demokracije in soodločanja državljanov.	Učni načrti ob razlagi političnega sistema Republike Slovenije navajajo poleg volitev tudi vse ostale formalne mehanizme, ki so državljanom na voljo za participacijo v družbenem odločanju (npr. participativni proračun).	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, pripravljalka učnih programov	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljal učne načrte
Dopolnitev učnih načrtov Osnovne šole za odrasle z vsebinami delavskih pravic, prekarnosti in državljske participacije.	Učni načrti Osnovne šole za odrasle v premajhni meri obravnavajo vsebine prekarosti, delavskih pravic in državljske participacije. Te vsebine so za učenke v teh programih izredno relevantne, saj so tudi demografska skupina, ki je najbolj ogrožena na področju delavskih pravic in skupina, ki se najmanj poslužuje mehanizmov državljske participacije.	Učni načrti Osnovne šole za odrasle v večji meri naslavljajo teme delavskih pravic, delavskega organiziranja in državljske participacije.	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, pripravljalka učnih programov	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljal učne načrte
V didaktične metode in način delovanja šol se uvede praktične aplikacije državljske participacije.	Učenke tekom šolanja le redko izkusijo sodelovanje v demokratičnem mehanizmu (razen volitev).	V delovanje šol se uvede element participativnih proračunov in se preslikajo elementi mehanizmov direktne demokracije, ki obstajajo v našem pravnem sistemu.	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, ravnateljice OŠ	Uvedba je možna nemudoma ob podpori praktikov s tega področja
V didaktične metode in način delovanja šol se uvede praktične aplikacije ekonomske demokracije in zadružništva za otroke.	Učenke vodenje razreda in zbiranje ter porabo finančnih sredstev upravljajo po vzoru konvencionalnih podjetij.	V delovanje šol se uvede ustanavljanje šolskih zadrug, kot učnih izkušenj učenk v soupravljanju zadružnega podjetja ter soodločanju o skupnih finančnih zadevah. Po vzoru t.i. school cooperatives, ki so znane po svetu.	Ravnateljice OŠ, učiteljice/ razredničarke	Uvedba je možna nemudoma ob podpori praktikov s tega področja

Uvedba tematskih dnevov ali obšolskih dejavnosti s področja sodelovalnih družbeno ekonomskih praks.	Obstajajo kulturni, umetniški, športni in tehniški tematski dnevi, teden obveznih izbirnih vsebin, ki zajema večino področnih dnevov, ni pa tematskega tedna, ki bi se v najširši in/ ali konkretni obliki ukvarjal z družbeno-ekonomskim usposabljanjem mladih - bodočih aktivnih državljanek sveta.	V tematske dneve se vključijo tudi vsebine za kritično pismenost in razvoj kritične družbene, ekonomske, medijske in digitalne pismenosti za aktivno državljansko odraslo življenje po koncu šolanja.	Ravnateljice OŠ, pripraviljalke učnih načrtov ter izvajalke v sodelovanju s civilno družbenimi NVO, organizacijami, poznavalkami podpodročij	
Uvedba pilotnega poučevanja treh predmetov skozi koncept kritične pismenosti	Učni načrti sledijo klasičnemu načinu poučevanja družboslovnih predmetov in učencem večinoma podajajo zgolj evropocentrične različice zgodovine in geografije. Z metodami in orodji kritične pismenosti se ne poučuje noben predmet.	Z rabo metod in orodji kritične pismenosti učenke spoznajo različne naracije, glasove in perspektive obravnavanih kurikularnih tem ter pridobijo širino razumevanja družbenih fenomenov in so bolj senzibilne za družbene neenakosti, se zavedajo vzrokov zanje in razvijajo mehanizme naslavljanja, soočanja in preseganja.	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, pripraviljalke učnih programov v sodelovanju s civilno družbenimi NVO, organizacijami, poznavalkami podpodročij	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljal učne načrte
V okviru OIV se uvede predmet Kritična in medijska pismenost.	Nedovoljšnja vključenost vsebin kritične pedagogike v družboslovne predmete, ki imajo največji potencial za nadgradnjo, razvoj in uveljavitev družbeno-ekonomskih praks.	Razvoj in raba kritične pismenosti na vseh nivojih družbenega udejstvovanja; v stroki in/ ali vsakdanu mladih.	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, pripraviljalke učnih programov v sodelovanju s civilno družbenimi NVO, organizacijami, poznavalkami podpodročij	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljal učne načrte

2. Smernice za učne načrte v srednjih šolah

	Problem glede trenutnega stanja	Želeno stanje	Kdo	Rok ali trajanje
Dopolnitev, nadgradnja, razvoj obstoječih predmetnikov in učnih načrtov in SŠ izobraževanju.	Nedovoljšnja vključenost vsebin sodelovalnih in participatornih družbeno-ekonomskih praks, kategorij družbenega sodelovanja in participacije na ravni aktivnega državljanstva v družboslovne SŠ predmetnike, učne načrte.	Večja vključenost, kritična omemba in obravnava v sklopu izvedbe posameznih obveznih predmetov (Zgodovina, Sociologija, Geografija, Psihologija, Filozofija), OIV, medpredmetnega, interdisciplinarnega povezovanja in projektnih dnevov ali tednov ter praktičnega usposabljanja.	Pripraviljalke UP in UN Izvajalke Zavod RS za šolstvo MIZŠ	Nemudoma, z nadgradnjo izvedbe obstoječih UN in ob prenovi SŠ programov
Priprava, uvedba in izvedba samostojnega predmeta Sodelovalne in participatorne družbene-ekonomske prakse na ravni OIV ali izbirnih vsebin oz. vključitev vsebin v priprave na nadaljnje izobraževanje ali vstop na trg dela (delo dijakin s svetovalno službo v zaključnih letnikih SŠ).	Tematike socialne ekonomije in družbeno-ekonomskih praks v SŠ kurikulumu so v večini primerov zastopane le na deklarativni, posredni in ne neposredni, konkretni in poglobljeni ravni.	Seznanitev s področjem, kritična presoja in priprava na aktivno državljanstvo in vstop v odraslo življenje po koncu šolanju (trg dela, prosti čas, družina).	Pripraviljalke UP in UN Izvajalke Zavod RS za šolstvo MIZŠ Organizacije civilne družbe, strokovne organizacije, poznavalke podpodročij	V skladu z možnostmi, ob redni prenovi, nadgradnji obstoječih UP za SŠ
V okviru OIV se uvede predmet Kritična in medijska pismenost.	Nedovoljšnja vključenost vsebin kritične pedagogike v družboslovne predmete, ki imajo največji potencial za nadgradnjo, razvoj in uveljavitev družbeno-ekonomskih praks.	Razvoj in raba kritične pismenosti na vseh nivojih družbenega udejstvovanja; v stroki in/ ali vsakdanu mladih.	Pripraviljalke UP in UN Izvajalke Zavod RS za šolstvo MIZŠ	Ob prenovi UP oz. vsebin OIV

Uvedba praktičnih aplikacij vsebin sodelovalnih in parcipatornih družbeno-ekonomskih praks v didaktične metode in način delovanja SŠ.	V predmetnikih družboslovnih predmetov ni zaznati dovolj poglobljene in celostne obravnave naših raziskovalnih vsebin.	V prakso poučevanja srednjih šol se uvede, vključi vsebine družbeno-ekonomskih praks kot so socialna ekonomija, skupno lastništvo delavk, ekonomska in parcipativna ekonomija, združništvo, participacija, aktivacija državljanek, občank, zaposlovanje - izzivi in spremembe, prekarno delo, prekarizacija življenja, delavske pravice, organizacija in delovanje trga dela, finančna pismenost, kritična pismenost, sodelovalne družbene prakse, solidarnost ipd.	Ravnateljice OŠ Učiteljice/ razredničarke, izvajalke	Nemudoma, z nadgradnjo izvedbe obstoječih UN posameznih predmetov oz. njihovih praktičnih izvedb, z razširitvijo in aktualizacijo teh
Projektni dnevi/ tedni, delavnice participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks.	Obstajajo kulturni, umetniški, športni in tehniški tematski/ projektni dnevi, teden obveznih izbirnih vsebin, ki zajema večino področnih dnevov, ni pa tematskega projektne dneva/ tedna, ki bi se v najširši in/ali konkretni obliki ukvarjal z družbeno-ekonomskim usposabljanjem mladih kot bodočih aktivnih državljanek sveta.	Kritično mišljenje in razvoj kritične družbene, ekonomske, finančne, medijske in digitalne pismenosti za aktivno državljansko odraslo življenje posameznice po koncu šolanja.	Pripravljalke UP in UN ter izvajalke v sodelovanju s civilno družbenimi NVO organizacijami, strokovnimi poznavalkami podpodročij	V skladu z možnostmi in zmožnostmi pripravljalk programov specifičnih tematskih vsebin
Predmeti socialne ekonomije v ekonomskih srednjih šolah ter uvedba "šolskih zadrug" kot možnega praktičnega dela izvajanja teh predmetov.	Ekonomske in poslovne srednje šole v programih ponujajo predvsem predmete s področja konvencionalnega podjetništva in tržnega gospodarstva, ne pa tudi združništva, socialnega podjetništva, solidarnostnih ekonomij, socialnih ekonomij ipd.	Razvoj učnega načrta za predmet Socialne ekonomije ter uvedba predmeta v učne programe ekonomskih in poslovnih srednjih šol. Umestitev "šolskih zadrug" v praktičnih del učnih načrtov za predmet socialne ekonomije.	Pripravljalke UN in UP za srednje šole v sodelovanju s strokovnimi organizacijami za združništvo in socialno ekonomijo	Ob prenovi UP
Uvedba pilotnega poučevanja treh predmetov skozi koncept kritične pismenosti	Učni načrti sledijo klasičnemu načinu poučevanja družboslovnih predmetov in učencem večinoma podajajo zgolj evropocentrične različice zgodovine in geografije. Z metodami in orodji kritične pismenosti se ne poučuje noben predmet.	Z rabo metod in orodji kritične pismenosti učenke spoznajo različne naracije, glasove in perspektive obravnavanih kurikularnih tem ter pridobijo širino razumevanja družbenih fenomenov in so bolj senzibilne za družbene neenakosti, se zavedajo vzrokov zanje in razvijajo mehanizme naslavljanja, soočanja in preseganja.	Zavod RS za šolstvo, MIZŠ, pripravljalke učnih programov v sodelovanju s civilno družbenimi NVO, organizacijami, poznavalkami podpodročij	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljal učne načrte
Uvedba pilotnega projekta poučevanja raziskovanih vsebin s področja parcipatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks skozi koncept kritične pismenosti.	Na nobeni ravni SŠ izobraževanja vsebine predmetov niso obravnavane neposredno s pomočjo kritične pedagogike skozi koncept kritične pismenosti.	Vpeljava koncepta kritične pismenosti v SŠ izobraževanje. Pokazati, da se da kritično pedagogiko uporabiti v vseh družboslovnih predmetih, kar kasneje rezultira v spoštljivo, zavedno in aktivno državljansko držo posameznice.	Pripravljalke UN in UP za srednje šole v sodelovanju s strokovnimi organizacijami za združništvo in socialno ekonomijo	Kadarkoli, v skladu z možnostmi in okoliščinami pripravljalk tovrstnih/ podobnih projektov
Uvedba "šolskih zadrug."	Dijakinje v srednjih šolah se ne povezujejo v skupna združna podjetja, da bi tako pridobile sredstva in upravljale sredstva za potrebe svojih razredov ali paralelk/generacij (npr. za potrebe organizacije prostega časa, potovanj, prehrane, mobilnosti ipd.)	Ustanavljanje "šolskih/dijaških zadrug", katerih članice bodo dijakinje, z namenom, da ustvarjajo prihodke in demokratično odločajo o porabi skupnih sredstev. Učiteljice ob tem dijakinjam nudijo mentorstvo.	Vse srednje šole ob podpori strokovnih zunanjih organizacij.	Redno. V skladu z možnostmi.

3. Smernice za učne načrte - visokošolsko izobraževanje

	Problem glede trenutnega stanja	Želeno stanje	Kdo	Rok ali trajanje
Vpeljava zadruga kot gospodarskega in pravnega subjekta v predmete, kjer se obravnavajo tipologije organiziranosti gospodarskih subjektov	Zdruga kot gospodarski in pravni subjekt niso prisotne v gospodarskih, ekonomskih in pravnih predmetih.	Zdruga so predstavljene kot ena od oblik organiziranosti gospodarskih subjektov.	Univerza v Ljubljani (Ekonomski fakulteta, Pravni fakulteta), Univerza v Mariboru (Ekonomsko-poslovna fakulteta, Pravni fakulteta) Univerza v Novem mestu (Fakulteta za ekonomijo in informatiko, Fakulteta za poslovne in upravne vede)	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljalo učne načrte
Uvedba predmetov s področja socialne ekonomije	Trenutno ima okoli 10 študijskih programov vključen po en predmet s vsebinami socialne ekonomije (večinoma so to programi poslovnih ved na zasebnih fakultetah in visokih šolah in nekaj javnih fakultet).	Uvedba novih predmetov v specifičnih študijskih programih: - Socialne zdruga (v študij socialnega dela) - Stanovanjske zdruga (v študij arhitekture) - Razvojne zdruga (v sklopu študijev v zvezi s trajnostnim razvojem, pametnimi mesti, regionalnim razvojem ipd.)	Fakulteta za socialno delo UL Fakulteta za arhitekturo UL Fakulteta za gradbeništvo in arhitekturo UM Druge fakultete V sodelovanju s strokovnimi civilnim organizacijami	Postopno ob prenovi programov ali ob uvedbi novih izbirnih predmetov
Razvoj študijskega programa na področju socialne ekonomije	Trenutno ne obstaja visokošolski program socialne ekonomije v Sloveniji.	Razvoj interdisciplinarnega študijskega programa "Socialne in solidarnostne ekonomije" (na BA in MA).	Univerza v Ljubljani s svojimi fakultetami in Središčem za socialno podjetništvo (več fakultet) v sodelovanju s podpornimi organizacijami na področju socialne ekonomije (npr. CAAP)	2021-2023 (s skupno prijavo Erasmus partnerstvo KA2 v letu 2021)
Uvedba predmetov s področja participacije in sodelovanja občank	Odsotnost participatornih mehanizmov v okviru študijev javne uprave.	Uvedba novih predmetov v specifičnih študijskih predmetih (mehanizmi neposrednega soodločanja, fasilitacija neposrednega soodločanja, participatorni proračun,...).	Univerza v Ljubljani (Fakulteta za upravo, Ekonomski fakulteta, Fakulteta za družbene vede) Univerza v Mariboru (Fakulteta za upravne vede), Univerza v Novem mestu (Fakulteta za ekonomijo in informatiko, Fakulteta za poslovne in upravne vede)	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljalo študijske programe in predmetnike
Vpeljava koncepta prekarne in prekarno delo v učne načrte	Odsotnost koncepta prekarne in prekarno delo v učnih načrtih.	Vpeljava koncepta prekarne in prekarno delo v študijskih predmetov, ki se ukvarjajo z delom, zaposlovanjem, vsakodnevnim življenjem	Univerza v Ljubljani, Univerza v Mariboru, Univerza na Primorskem, Univerza v Novi Gorici, Univerza v Novem mestu	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljalo učne načrte
Uvedba predmetov s področja prekarne in prekarne delo in preučevanja fleksibilnosti na družbo.	Prekarne delo se kot sodoben družbeni fenomen sistematično in celostno ne obravnava.	Uvedba novih predmetov, ki bi se sistematično in celostno ukvarjali s prekarne delo, prekarizacijo družbe in vplivih fleksibilnosti na družbo in posameznice.	Univerza v Ljubljani (Filozofska fakulteta, Fakulteta za družbene vede) Univerza v Mariboru (Filozofska fakulteta), Univerza na Primorskem (Fakulteta za humanistične študije). Univerza v Novi gorici (Humanistična fakulteta)	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljalo študijske programe in predmetnike
Vpeljava delavskega boja in delavskega organiziranja v obstoječe predmete	Delavski boj in delavsko organiziranje na nivoju učnih načrtov nista prisotna v okviru študija zgodovine in drugih humanističnih študijev.	Vpeljava delavskega boja in delavskega organiziranja kot pomembni temi novejša zgodovine ter družbenih sprememb.	Univerza v Ljubljani (Filozofska fakulteta), Univerza v Mariboru (Filozofska fakulteta), Univerza na Primorskem (Fakulteta za humanistične študije). Univerza v Novi gorici (Humanistična fakulteta)	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljalo učne načrte

Večji poudarek na razumevanju pogodb o zaposlitvi, pogodb civilnega prava ter drugih oblik dela in pravicah, ki izhajajo iz dela	Pogodbe o zaposlitvi in pogodbe civilnega prava sicer so prisotne v učnih načrtih vendar večinoma ne v kontekstu prekarnosti in v povezavi z delavskimi in socialnimi pravicami.	Redefinicija načina obravnave pogodb o zaposlitvi, pogodb civilnega prava in drugih oblik dela v smeri ozaveščanja o pasteh prekarnega dela in zavedanja pomena delavskih in socialnih pravic ter vpeljava teh vsebin v vsaj en predmet v okviru vsake študijske smeri.	Univerza V Ljubljani, Univerza v Mariboru, Univerza na primorskem, Univerza v Novi Gorici, Univerza v Novem mestu	Ob prvi priložnosti oz. ko se bo posodabljal učne načrte
Uvedba "študentskih zadrug".	Študentke na fakultetah se ne povezujejo v skupna združna podjetja, da bi tako pridobile sredstva in upravljale sredstva za svoje potrebe (prehrane, bivanja, prevozov ipd.)	Ustanavljanje "študentskih zadrug", katerih članice bodo študentke, z namenom, da ustvarjajo prihodke oz. pridobivajo sredstva in demokratično odločajo o porabi skupnih sredstev. Profesorice in osebje na fakultetah ob tem študentkam nudijo mentorstvo. Ustanavljajo zadruge za področje skupne prehrane, skupnih prevozov, študentske stanovanjske zadruge ipd.	Vse fakultete ob podpori strokovnih zunanjih organizacij.	Redno. V skladu z možnostmi.

*Opomba: Smernice za visoko šolstvo smatramo kot smiselne tudi za zasebne visokošolske institucije ter deloma za višješolske programe, ki jih sicer nismo posebej obravnavale.

4. Smernice - neformalna usposabljanja

	Problem glede trenutnega stanja	Željeno stanje	Kdo	Rok ali trajanje
Strateški dokumenti za načrtovanje črpanja evropskih virov v novi finančni perspektivi 2021-2027	Iskane vsebine so v strateških dokumentih vključene zelo pavšalno in pretežno vezano na doseg drugih ciljev (podrejeno pojmom: zeleno, digitalno, zaposljivost, konkurenčnost ipd.) MGRT za RRF predlaga različne "alternativne vrste podjetništva", kar je preveč odprta dikcija, ki pomeni odmik od socialne ekonomije, socialnega podjetništva, zadrugištva.	Konkretna umestitev vsebin v Evropsko Kohezijsko Politiko EKP 21-27 ter v New Generation Europe; npr. pojmov: socialna ekonomija, zadrugištvo, krepitev ekonomske demokracije, participativni proračun, omejevanje prekarnosti, kritična pismenost, delavske pravice ipd.). Te vsebine vnesti kot primarne in ciljne, ne zgolj podrejene drugim ciljem. Še posebej v Recovery and Resilience (RRF), kjer "Izobraževanje - na znanju temelječa družba" zavzema 19 % sklada (326 mio).	SVRK, ministrstva, Razvojni sveti regij, LASi, občine, posvetovalna telesa Vlade RS	2021-2022
Razpisi za financiranje projektov v skladu s staro finančno perspektivo 2014-2020	OP 2014-2020 je zadosten minimalni strateški okvir za pripravo razpisov ministrstev konkretno za vsebine neformalnih usposabljanj s področja participativnih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks.	Umestitev vsebin manj vezano na krepitev kompetenc za zaposljivost ter bolj na splošna usposabljanja na področju ekonomske demokracije in veččin za razvoj in sodelovanje v participativnih praksah.	MIZŠ, MGRT, MJU, MOP in druga ministrstva	2021-2023
Projekti (neformalna usposabljanja)	Pripravljalke projektov se premalo zavedajo, da je obstoječi strateški okvir (OP 2014-2020) in bodoči strateški okvir dovolj dober za umestitev naših iskanih vsebin v projekte.	Pripravljalke projektov znajo utemeljiti tovrstne vsebine na podlagi obstoječih strateških dokumentov, npr. projekte o prekarnosti in delavskih pravicah pod vire za krepitev kadrov v gospodarstvu; projekte o ekonomski demokracije v projekte za digitalizacijo gospodarstva ipd.	Zasebna podjetja, nevladne organizacije, razvojne agencije in druge osebe javnega prava, ki pripravljajo projektne vsebine	stalno

ISIO	NVO-ji in zasebne organizacije so premalo seznanjene, da lahko svoje programe usposabljanj umestijo v evidenco. Najbolj manjkajo vsebine s področja kritične pismenosti, delavskih pravic in preknosti ter ekonomske demokracije in participativne ekonomije.	NVO-ji in zasebne organizacije, ki že izvajajo programe z iskanimi vsebinami, se vpišejo v evidenco. NVO-ji svoja pripravljena usposabljanja poleg vpisa v katalog ISIO tudi direktno ponudijo institucijam kot so: Šola za ravnatelje, Varuh človekovih pravic, Upravna akademija MJU in podobnim.	Andragoški center RS in pripravjalke programov usposabljanj	V skladu s priložnostmi
KATIS	NVO-ji in zasebne organizacije so premalo seznanjene, da lahko svoje programe usposabljanj umestijo v ponudbo KATIS. Najbolj manjkajo vsebine s področja delavskih pravic in ekonomske demokracije.	NVO-je in zasebne organizacije, ki so strokovnjaki za iskane vsebine, pripravijo nove programe posebej za učitelje ter jih ponudijo v katalogu KATIS.	MIZŠ in pripravjalke usposabljanj	V skladu s priložnostmi

5. Smernice - splošna vsebinska in promocijska priporočila

	Problem glede trenutnega stanja	Željeno stanje	Kdo
Kontekst predstavljenih izobraževalnih vsebin	Večina programov nima posebnega poudarka na predstavitvi globalnega družbeno-ekonomskega konteksta.	Učne vsebine bolj umeščati v širok globalni kontekst družbeno-ekonomskih pogojev ter v povezavi z zgodovinskim kontekstom npr. odnos do že priborjenih (a zanikanih) človekovih pravic in delavskih pravic ipd.	Pripravjalke programov Izvajalke programov
Uporaba novih pojmov, prilagoditev na ravni rabe jezika	Določeni pojmi, ki opisujejo aktualne družbene probleme in možne odgovore nanje, se v učnih načrtih (verjetno tudi večinoma v izvedbah) sploh ne pojavijo.	Uvedba uporabe pojmov: ekonomska demokracija, prekarnost, prekarno delo, prekarizacija življenja, socialne in solidarnostne ekonomije, participativne ekonomije, delavske pravice itd.	Pripravjalke programov Izvajalke programov
Nadgradnja in razširitev didaktičnega pristopa	Večina raziskanih programov se z družbeno-ekonomskimi praksami, ki temeljijo na sodelovanju in participaciji posameznic/udeleženk izobraževalnih programov ali usposabljanj ne ukvarjajo na poglobljeni kritični povezovalni ravni, sploh pa ne v navezavi na aktualne probleme in izzive sodobnega časa.	Uveljavitev pojmov in rešitev za bolj povezovalno, vključevalno in solidarnostno družbo v prakso, v izvedbo učnih procesov horizontalno (medpredmetno, interdisciplinarno povezovanje) in vertikalno (med razredi, letniki, v obliki prenosa in nadgradnje področnega znanja).	Pripravjalke programov Izvajalke programov
Kvalitativna nadgradnja kritičnega mišljenja	Kritično mišljenje je ena od kompetenc sodobnega časa vendar je v najboljšem primeru reducirana na mehanizme formalne logike.	Razširitev kritičnega mišljenja z metodami in orodji kritične pismenosti. Celostno in poglobljeno nagovarjanje pomena kritičnega mišljenja z večjim poudarkom na razvijanju kritične pismenosti, etičnosti in političnosti, ki se odraža v vsakodnevem življenju in delovanju.	Pripravjalke programov Izvajalke programov

ZAKLJUČNE MISLI IN VABILO K SKUPNEMU RAZVOJU IZOBRAŽEVALNIH VSEBIN S PODROČJA PARTICIPATORNIH IN SODELOVALNIH DRUŽBENO-EKONOMSKIH PRAKS

Sodelavke konzorcijskih partnerjev projekta “Delati skupaj - za solidarno družbo” smo pregledale formalne izobraževalne programe in neformalna usposabljanja z namenom, da ugotovimo, katere vsebine, ki jih smatramo kot ključne za razvoj in krepitev participatornih in sodelovalnih družbeno-ekonomskih praks, so v programih že prisotne, katere šibko zastopane in katere celo povsem odsotne. Ta pregled nam je služil za pripravo nekaterih smernic in predlogov, kako naše iskane vsebine bolje vključiti v izobraževalne programe in v projekte neformalnih usposabljanj.

Na podlagi naših ugotovitev ter razmisleka o smernicah in predlogih zdaj vabimo vse pripravljalko in izvajalke izobraževalnih programov ter neformalnih usposabljanj, da sooblikujemo nove predloge in si skupaj prizadevamo za dejansko uvedbo izobraževalnih vsebin ter didaktičnih pristopov, ki bodo opolnomočile prebivalke v veččinah kritičnega mišljenja, ekonomske demokracije ter participativne ekonomije. Vse z namenom krepitev skupnosti, da te postanejo bolj sodelovalne, povezane in solidarne.

Za podrobnejše informacije in sodelovanje na področjih izbranih vsebin se lahko obrnete na:
Kajo Fiedler (fiedler.kaja@gmail.com) za področje kritične pismenosti in zaposlovanja mladih,
Dašo Ložar (dasa.lozar@socialna-druzba.si) za področje prekarnosti in delavskih pravic,
Matica Primca (matic.primc@dopd.si) za področje participativnega proračuna, ekonomske demokracije in participativne ekonomije ter na
Karolino Babič (karolina.babic@caap.si) za področje socialnih ekonomij, združništva ter ekonomske demokracije.

VIRI:

- Andragoški center Republike Slovenije (b.d.) ISIO - Informiranje in svetovanje v izobraževanju odraslih, dostopno na: <https://isio.acs.si/>
- Brodnik, V. ... [et al.] (2010) 'Zgodovina, Posodobitve pouka v gimnazijski praksi' [spletni dostop], Ljubljana: Zavod za šolstvo, dostopno na: https://www.zrss.si/projektiess/gradiva/posgim/GRA_Zgodovina_knjiga.pdf
- Evropska komisija (b.d.). Recovery plan for Europe, dostopno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en
- Javna evidenca akreditacij študijskih programov <http://test.nakvis.si/sl-SI/Content/Details/46>
- Javna evidenca programov in učnih načrtov v osnovni šoli <https://www.gov.si/teme/programi-in-ucni-nacrti-v-osnovni-soli/>
- Počkar, M. ... [et al.] (2009) 'Uvod v sociologijo' [spletni dostop], DZS, dostopno na: <http://vedez.dzs.si/datoteke/uvod-v-soc-1.pdf>
- Republika Slovenija (b.d.). Razpisi resornih ministrstev, dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/>
- RS Ministrstvo za znanost, izobraževanje in šport (b.d.). Spletni katalog Srednješolski izobraževalni programi, dostopno na: <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/index.htm>.
- Služba vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko (b.d.). Operativni program za obdobje 2014-2020, dostopno na: <http://www.eu-skladi.si/kohezija-do-2013/2014-2020/operativni-program-za-obdobje-2014-2020>
- Služba vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko (b.d.). Strategija razvoja Slovenije 2030, dostopno na: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf
- Služba vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko. Evropska unija, Evropski strukturni in investicijski skladi (b.d.). Evropska kohezijska politika: pretekli, aktualni in prihodnji razpisi, dostopno na: <https://www.eu-skladi.si/sl/razpisi/>
- Služba vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko. Evropska unija, Evropski strukturni in investicijski skladi (b.d.). Načrt za okrevanje in krepitev odpornosti, dostopno na: <https://www.eu-skladi.si/sl/po-2020/nacrt-za-okrevanje-in-krepitev-odpornosti>
- Spletne strani članic Univerze v Ljubljani - študijski programi, predmetniki, učni načrti/ opisi predmetov (<https://www.uni-lj.si/studij/clanice/>)
- Spletne strani članic Univerze v Mariboru - študijski programi, predmetniki, učni načrti/ opisi predmetov (<https://www.um.si/univerza/clanice/Strani/default.aspx>)
- Spletne strani članic Univerze v Novi gorici - študijski programi, predmetniki, učni načrti/ opisi predmetov (<http://www.ung.si/sl/>)
- Spletne strani članic Univerze na Primorskem - študijski programi, predmetniki, učni načrti/ opisi predmetov (<https://www.upr.si/si/univerza/clanice/>)
- Spletne strani članic Univerze v Novem mestu - študijski programi, predmetniki, učni načrti (<https://uni-nm.si/>)